

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Lenka Buchtelová

Trestní odpovědnost mladistvých

Diplomová práce

Olomouc 2013

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Trestní odpovědnost mladistvých* vypracovala samostatně a citovala všechny použité zdroje.“

V Olomouci dne 22. červen 2013

.....

Lenka Buchtelová

Poděkování

Děkuji JUDr. Milaně Hrušákové, Ph.D. za odborné vedení při psaní diplomové práce.

Obsah

Seznam zkratk.....	5
Úvod.....	6
1 Trestní právo mládeže na našem území od roku 1931	8
2 Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže	12
2.1 Důvody přijetí zákona a jeho účel.....	12
2.2 Základní pojmy	14
3 Právní úprava trestní odpovědnosti mladistvých v ČR – de lege lata.....	18
3.1 Trestněprávní odpovědnost obecně	18
3.2 Provinění	20
3.3 Subjekt provinění.....	24
3.3.1 Věk.....	24
3.3.2 Příčetnost.....	29
3.3.3 Rozumová a mravní vyspělost	31
3.3.4 Možnost reakce na činy jinak trestné spáchané trestně neodpovědnými mladistvými	35
4 Zánik trestní odpovědnosti mladistvých	38
4.1 Účinná lítost.....	38
4.2 Promlčení	42
5 Trestní zákonodárství nad mládeží v zemích Evropy.....	44
5.1 Komparace s Rakouskem	45
6 Kriminalita mládeže.....	49
6.1 Vnější příčiny kriminálního jednání mládeže	49
6.2 Typická trestná činnost mladistvých	51
7 Zhodnocení platné právní úpravy trestní odpovědnosti mladistvých v ČR – návrhy de lege ferenda.....	53
Závěr	56
Seznam použitých zdrojů	58
Anotace/Abstract	64
Klíčová slova/Keywords	66
Přílohy	67

Seznam zkratek

ZTSM	Zákon č. 48/1931 Sb. z. a n. o trestním soudnictví nad mládeží
ZSM	Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů
TrZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
TrŘ	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
tr. zák.	Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
LZPS	Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších předpisů
ZOR	Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
ZSPOD	Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
JGG	Jugendgerichtsgesetz BGBl. Nr. 599/1988 (rakouský zákon o soudnictví nad mládeží)
StGB	Strafgesetzbuch BGBl. Nr. 60/1974 (rakouský trestní zákoník)

Úvod

Kriminalita mládeže patří bezesporu mezi nejzávažnější sociálně patologické jevy a pozornost, která jí je věnována, není jen často diskutovanou problematikou v České republice, ale i v zahraničí. Jedná se o trvalé kriminologické téma, do kterého se vkládá mnoho praktické energie, provádí se řada výzkumů zaměřených na příčiny a podmínky vzniku trestné činnosti mladistvých a podmínky jejího rozvoje. Z výsledků těchto průzkumů se odvíjejí nové teoretické koncepce s cílem, co nejefektivněji danou problematiku řešit. Ty se následně promítají do zákonů upravujících podmínky trestní odpovědnosti mladistvých a jejich trestání.

Na půdě Parlamentu České republiky došlo právě před deseti lety k přijetí speciální normy zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, která samostatně upravuje podmínky odpovědnosti za protiprávní činy spáchané dětmi a mladistvými, jejich sankcionování a upravuje řízení před soudem pro mládež.

V kruzích laické i odborné veřejnosti často probíhají diskuze, zda trestní právo mládeže není k mladým delikventům příliš „mírné“, zda by trestněprávní úprava neměla být více represivní především ve smyslu snížení věkové hranice trestní odpovědnosti či zavedení přísnějších trestů. Problematika, od jakého roku věku bychom měli činit osoby odpovědné za jejich protiprávní jednání, je v celosvětovém měřítku ožehavým tématem přitahující pozornost zejména v situacích, kdy trestně neodpovědné dítě spáchá skutek, který jinak vykazuje znaky zvláště závažného zločinu.

Jelikož se domnívám, že úroveň kvality trestního zákonodárství nad mládeží a důsledky aplikování trestněprávních norem se nepochybně odráží na stavu kriminality, která ovlivňuje fungování celé společnosti, zvolila jsem si jako téma své diplomové práce právě trestní odpovědnost mladistvých s cílem odpovědět zejména na otázky, za jakých podmínek jsou mladí jedinci v České republice trestněprávně odpovědní za spáchané protiprávní činy, jaká hlavní specifika odlišují trestní odpovědnost mladistvých od trestní odpovědnosti dospělých pachatelů a jaké prostředky ZSM nabízí v případě, že mladistvý spáchá čin jinak trestný. Následně platnou právní úpravu trestní odpovědnosti mladistvých zakotvenou v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže zhodnotím, pokusím se poukázat na případné nedostatky a navrhnout vlastní řešení. Podrobně se budu zabývat také problematikou dolní věkové hranice počátku trestní odpovědnosti.

Trestní odpovědnost mladistvých je oblast značně rozsáhlá, a jelikož kompletní podrobný rozbor všech jejích aspektů není z důvodu omezeného rozsahu diplomové práce možný, provedu analýzu pouze určitých, dle mého názoru podstatných částí.

K psaní diplomové práce jsem si zvolila metodu analytickou, kterou použiji v hlavních kapitolách, a doplním ji metodou historicko-komparativní a komparativní, a to v kapitole popisující historický vývoj trestního zákonodárství nad mládeží na našem území a v kapitole, jejímž obsahem je komparace české a zahraniční právní úpravy.

Obsahově diplomovou práci člením do sedmi hlavních kapitol. V úvodní kapitole se budu věnovat stručnému přehledu historického vývoje trestního zákonodárství nad mládeží na našem území, a to konkrétně od přelomového roku 1931, v němž byl na našem území přijat první samostatný zákon upravující trestní odpovědnost mladistvých, který se stal vzorem pro současný zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.

Stěžejními kapitoly diplomové práce je kapitola třetí a čtvrtá. Obsahem třetí kapitoly je platná právní úprava trestní odpovědnosti mladistvých pachatelů v České republice a její předpoklady. Ve čtvrté kapitole se budu zabývat zánikem trestní odpovědnosti.

Trestní zákonodárství nad mládeží v evropských zemích je obsahovou náplní páté kapitoly. Provedu komparaci české a rakouské právní úpravy trestní odpovědnosti mladistvých, kterou jsem si zvolila z důvodu kulturní a historické blízkosti a také z důvodu, že při tvorbě zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, se rakouský zákon o soudnictví ve věcech mládeže stal pro zákonodárce významnou inspirací.

V předposlední kapitole se budu věnovat kriminalitě mládeže. Přes to, že není kriminalita mládeže hlavním předmětem mé diplomové práce, úmyslně ji nechci opomíjet, jelikož poznatky, a především příčiny trestné činnosti mladistvých, jsou důležitým zdrojem informací pro trestní právo mládeže, které je legislativním nástrojem předcházení a snižování delikvence mládeže.

V závěru diplomové práce zhodnotím platnou právní úpravě trestní odpovědnosti mladistvých v České republice a uvedu vlastní návrhy de lege ferenda.

Jak jsem uvedla výše, z důvodu limitovaného rozsahu diplomové práce se téměř nebudu věnovat sankcionování mladistvých.

1 Trestní právo mládeže na našem území od roku 1931

Trestní právo a soudnictví ve věcech delikventní mládeže bylo poprvé samostatným právním předpisem na našem území upraveno zákonem ze dne 11. března 1931, č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží (dále jen „zákon“ nebo také „ZTSM“).¹

Tehdejší Československá republika se tak zařadila mezi evropské státy, které kodifikovaly samostatné trestní právo mládeže. Zákon z roku 1931 byl založen na moderní koncepci² trestního zákonodárství nad mládeží, jehož hlavní myšlenkou bylo zaměřit se na hledání příčin protiprávního jednání, zajistit řádnou výchovu a polepšení mladého delikventa namísto pouhého uložení trestu jako odplaty za spáchaný trestný čin, jež bývalo jediným výlučným cílem trestněprávní úpravy v minulosti. Z důvodu nedokončeného vývoje pachatele a specifických příčin vedoucích ke spáchání zločinnosti měly být trestné činy mladistvých posuzovány odlišně od trestných činů dospělých a trestní řízení s dospívajícím jedincem mělo být přizpůsobeno jeho nezletilému věku.³

Zákon obsahoval ustanovení hmotněprávní, procesněprávní a správněprávní povahy. Komplexně upravil otázku trestní odpovědnosti mladistvých osob a stanovil trestněprávní následky za spáchané trestné činy. Koncipoval účel a zvláštní odchylky trestního řízení ve věcech mládeže. Od stávajících soudů byly odděleny tzv. soudy mládeže, které jakožto soudy trestní spolupracovaly se soudy poručenskými a s představiteli sociální péče o mládež.

Zákon v § 1 a § 2 rozlišoval **dvě věkové kategorie pachatelů**

- Osoby, které v době spáchaní činu nedovršily 14. rok věku, byly beztrestné **(nedospělí)**.
- Osoby, které v době spáchaní činu dovršily 14., ale nedokonaly 18. rok věku, byly s určitými výjimkami trestně odpovědné **(mladiství)**.

Trestné činy mladistvých byly na rozdíl od trestných činů dospělých označovány jako **provinění** (§ 3 odst. 1 ZSTM) - (srov. § 6 odst. 1 ZSM).

¹ ZEZULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 32.

² Tzv. restorativní trestní politika, ze které vychází také platný zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů.

³ MIŘIČKA, August, SCHOLZ, Otto. *O trestním soudnictví nad mládeží*. Praha: Československý kompas, 1932, s. 3-5.

Prvorepublikový zákon stanovil pro počátek trestní odpovědnosti dovršení 14 let (§2 odst. 1 ZTSM). Hraniční věk 14 let byl v tehdejší společnosti považován za mezník ve vývoji mladistvého. Předpokládalo se, že v tomto věku má jedinec již dán školní výchovou dostatečný mravní a intelektuální základ, aby byl schopen pochopit význam svého jednání a mohl čelit přiměřeným následkům.⁴

Podle § 2 odst. 2 ZTSM byl mladistvý beztrestný, „nemohl-li pro značnou zaostalost v době činu rozpoznat jeho bezprávnost nebo řídit své jednání podle správného rozpoznání.“

Výklad tohoto ustanovení znamená, že dolní věková hranice trestní odpovědnosti nebyla určena absolutně, ale byla stanovena podmíněně. Tato konstrukce počátku trestní odpovědnosti odpovídá **pojetí trestní odpovědnosti relativní neboli podmíněné**⁵ (srov. § 5 odst. 1 ZSM). Podmínkou pro počátek trestní odpovědnosti bylo dosažení určitého věku, to však neznamenal, že v konkrétním případě byl mladistvý za spáchaný trestný čin trestně odpovědný. Byla-li prokázána **značná zaostalost** mladistvého, pro kterou nemohl v době páchaní činu rozpoznat jeho bezprávnost nebo řídit své jednání podle tohoto rozpoznání, byl mladistvý beztrestný. Přičemž zaostalým mladistvým se podle důvodové zprávy k ZTSM rozuměl takový mladistvý, který „nedosáhl takového stupně vývoje po stránce intelektuální nebo po stránce mravní, jaké zpravidla dosahují jeho normální vrstevníci.“⁶

U provinilých dětí mladších 14 let, byla stanovena nevyvratitelná domněnka nepřičetnosti.⁷ Přesto v určitých případech mohl poručenský soud těmto nedospělým pachatelům nařídit výchovná nebo léčebná opatření. Podle § 1 odst. 4 ZTSM osobám, které již dovršily 12 let a dopustily se činu, za něž zákon stanoví trest smrti nebo doživotní ztrátu svobody, nařídil poručenský soud obligatorně ochrannou výchovu ve výchovně či umístění v léčebném ústavu obligatorně (srov. 93 odst. 2 ZSM).

Dopustil-li se činu jinak trestného nedospělý pachatel nebo mladistvý, který je ve výroku zproštěn viny, mohl poručenský soud nařídit výchovná nebo léčebná opatření či udělit napomenutí osobám, kterým náleží povinnost pečovat o nedospělého (mladistvého). Výchovná opatření jsou uvedena v §1 odst. 2 ZTSM: pokárání

⁴ MIŘIČKA, August, SCHOLZ, Otto. *O trestním soudnictví nad mládeží*. Praha: Československý kompas, 1932, s. 14.

⁵ ZEŽULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 38-39.

⁶ MIŘIČKA, August., SCHOLZ, Otto, *O trestním soudnictví nad mládeží*. Praha: Československý kompas, 1932, s. 12.

⁷ ZEŽULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 38.

nedospělého (mladistvého), přenechání jeho potrestání rodině nebo škole, umístění v jiné rodině nebo umístění do léčebného nebo jiného vhodného ústavu, nařídít ochranný dozor nebo ochrannou výchovu.⁸

V případě, že byly splněny podmínky k uznání mladistvého vinným, soud byl oprávněn podle § 5 odst. 1 ZTSM upustit od potrestání, odsoudit mladistvého k trestu podmíněně nebo odsoudit mladistvého k trestu nepodmíněně, a to „zavřením“ či peněžitým trestem. Současně mohl soud s odsuzujícím výrokem spojit ochranný dozor nebo ochrannou výchovu.

Zákon z března roku 1931, který byl ve své době pokládán za progresivní a zdařilý, platil na našem území pouze do roku 1950, kdy byl nahrazen novým trestním zákonem č. 86/1950 Sb. Specializovaná trestněprávní ustanovení upravující problematiku mladistvých byla včleněna do obecných trestněprávních předpisů, čímž v podstatě přestalo samostatné trestní právo mládeže existovat. Situace se nezměnila ani přijetím nových trestních kodexů v roce 1961. Po roce 1989 bylo provedeno několik novel trestního zákona a trestního řádu, které se na legislativní úrovni postavení mladistvého významněji nedotkly. Reforma se však výrazně projevila v aplikační praxi, kdy se začalo užívat nových trestněprávních institutů. Jednalo se zejména o nový alternativní trest obecně prospěšných prací či odklony od trestního stíhání ve formě narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání.⁹

Na území tehdejší Československé ani později samostatné České republiky neexistoval tedy více jak padesát let samostatný právní předpis, který by trestní odpovědnost mladistvých provinilců upravoval.

Zásadním nedostatkem nesamostatné právní úpravy mladistvých byla skutečnost, že hmotněprávní i procesní úprava byla koncipována pouze jako výjimka z obecné úpravy a byla zakotvena v jejím rámci ve formě několika samostatných oddílů, což neumožňovalo náležitou diferenciaci trestní odpovědnosti mladistvých, ani formulaci základních zásad a postupů charakterizujících zvláštní řízení proti těmto mladým pachatelům. Věková specifika dospívajících vyžadují natolik odlišný

⁸ MIŘIČKA, August, SCHOLZ, Otto, *O trestním soudnictví nad mládeží*. Praha: Československý kompas, 1932, s. 7-20.

⁹ VÁLKOVÁ, Helena. In ŠÁMAL, Pavel (ed). *Komentář k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. XII – XIII.

přístup orgánů činných v trestním řízení, že bylo nutné přijmout samostatný ucelený zákon a vytvořit tak specializovaný systém justice nad mládeží.¹⁰

¹⁰ MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČR. *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže* [online]. Dostupné na <<http://194.213.41.20/justice/ms.nsf/Dokumenty/036322D5DE73BDCBC1256A2A003C855A>>.

2 Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

2.1 Důvody přijetí zákona a jeho účel

Jak jsem uvedla v předchozí kapitole, samostatné trestní zákonodárství nad mládeží nebylo na našem území po několik desetiletí kodifikováno. Na předloze nového zákona, který by oblast trestního práva mládeže samostatně upravil, začala skupina pověřených odborníků pracovat v roce 1997. Po komplikovaném legislativním procesu byl v roce 2003 přijat zákon č. 218 o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (soudnictví ve věcech mládeže – dále také jen „ZSM“), který nabyl účinnosti dne 1. ledna 2004.¹¹

Zákonodárce měl za to, že delikvence mládeže je natolik významný a svébytný fenomén, že si vyžaduje samostatnou zákonnou úpravu, jelikož předchozí právní úprava obsažená v trestním zákoně a trestním řádu se jevila jako nedostatečná, a proto bylo třeba přijmout nový zákon.¹² Specialisté na problematiku mladistvých delikventů již delší dobu kriticky hodnotili tehdejší trestněprávní úpravu postihu trestné činnosti mladistvých a současně upozorňovali na vzrůstající kriminalitu dětí a mladistvých s poukazem, že není dostatečně upraveno zacházení s osobami mladšími patnácti let, které se dopustily činu jinak trestného. V této souvislosti zdůrazňovali význam hledání nových a účinnějších způsobů, které by umožnily tento nepříznivý vývoj zvrátit.¹³

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže má charakter komplexní právní normy obsahující hmotněprávní i procesněprávní ustanovení, tj. obsahuje zásady upravující podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoně a opatření ukládaná za takové protiprávní činy, současně upravuje postup a rozhodování ve věcech mládeže a obsahuje rovněž ustanovení o výkonu rozhodnutí.

¹¹ VÁLKOVÁ, Helena. In ŠÁMAL, Pavel (ed). *Komentář k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. XIV.

¹² JELÍNEK, Jiří. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže a základní zásady trestního řízení. *Kriminalistika*, 2003, roč. 36, č. 4, s. 251.

¹³ MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČR. *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže* [online]. Dostupné na <<http://194.213.41.20/justice/ms.nsf/Dokumenty/036322D5DE73BDCBC1256A2A003C855A>>.

Věcná působnost zákona o soudnictví ve věcech mládeže je deklarována v § 1 odst. 1 citovaného zákona. Ustanovení stanoví, že tento zákon „*upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoně, opatření ukládaná za takové protiprávní činy, postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže.*“

Pojem **mládež** zahrnuje dvě věkové kategorie osob, a to **děti mladší patnácti let**, kde ZSM pracuje s kategorií **činů jinak trestných**, a **mladistvé**, kde používá pojmu **provinění**. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže zakotvuje trestněprávní reakce za spáchané provinění nebo činy jinak trestné v podobě opatření a upravuje řízení ve věcech mladistvých, které je odlišné od trestního řízení ve věcech dospělých pachatelů.

Ve vztahu k obecné právní úpravě obsažené v trestním zákoně, trestním řádu, resp. jiných právních předpisech, jde o normu speciální. **Vztah speciality** je výslovně vyjádřen v § 1 odst. 3 ZSM (ve spojení s § 109 TrZ), kde je stanoveno, že pokud tento zvláštní zákon nestanoví jinak, postupuje se podle ustanovení obecných právních předpisů.¹⁴

Zákonodárce při tvorbě zákona vycházel z filozofie tzv. **restorativní (obnovující) justice**. Pojem restorativní justice pochází z anglického termínu „restore“, který v překladu znamená obnovit, navrátit do původního stavu.¹⁵ Účel a zmíněná filozofie restorativní justice jsou přiléhavě vyjádřeny již úvodním ustanovením v § 1 odst. 2 ZSM: „*Projednáváním protiprávních činu, kterých se dopustili děti mladší patnácti let a mladiství, se sleduje, aby se na toho, kdo se takového činu dopustil, užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páčání protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem; řízení musí být vedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezování páčání protiprávních činů.*“

Hlavním cílem restorativní justice je snaha redukovat kriminalitu mládeže metodami pozitivního působení, zapojit do řešení příčin a důsledků deliktu spáchaného dětmi a mladistvými poškozeného i blízké sociální okolí pachatele, a zejména se sleduje, aby byly obnoveny protiprávním činem poškozené mezilidské

¹⁴ Obecnými právními předpisy se zde podle důvodové zprávy k návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže rozumí TrZ, TrŘ, ZSPO, ZOR a OSŘ.

¹⁵ KARABEC, Zdeněk. Koncept restorativní justice. In KARABEC, Zdeněk (ed). *Restorativní justice*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 5.

a sociální vztahy a poškozený dosáhl náhrady škody nebo přiměřeného zadostiučinění.¹⁶

Primární účelem trestního práva mládeže je tedy zájem na pozitivním budoucím vývoji mladých delikventů. Je důležité, aby byly vytvořeny podmínky pro jejich zdravý, sociální a duševní rozvoj. Hlavním cílem je vytvořit strategie a programy, které se zaměřují na to, aby si pachatel sám uvědomil, že se dopustil jednání v rozporu se zákonem a převzal na sebe odpovědnost za důsledky svého činu, tj. přispěl podle svých sil a schopností k odčinění vzniklé újmy. U mladistvých, jak si můžeme povšimnout, výrazně vystupuje do popředí preventivní funkce trestního práva oproti jeho funkci represivní.¹⁷

2.2 Základní pojmy

V ustanovení § 2 ZSM jsou vymezeny pro účely tohoto zákona některé důležité pojmy, a to mládež, dítě mladší patnácti let, mladistvý, protiprávní čin, opatření podle tohoto zákona, orgány činné podle tohoto zákona, soud pro mládež a obecný soud.

Jak jsem uvedla výše, zákon o soudnictví ve věcech mládeže se vztahuje na dvě věkové skupiny osob, pro které užívá souhrnného označení mládež.

Mládeží se podle § 2 písm. b) ZSM rozumí:

- **děti mladší patnácti let**, tj. osoby, které v době spáchání činu jinak trestného nedovršily patnáctý rok svého věku (§ 2 písm. c) ZSM),
- **mladiství**, tj. osoby, které v době spáchání provinění dovršily patnáctý rok svého věku a nepřekročily osmnáctý rok svého věku (§ 2 písm. d) ZSM).

ZSM rozlišuje tři druhy **protiprávních činu** (§ 2 odst. 2 písm. a) ZSM):

- **provinění**,
- **trestný čin**,
- **čin jinak trestný**.

Trestný čin spáchaný mladistvým se nazývá **provinění** (§ 6 odst. 1 ZSM). Nejedná se o novou kategorii trestného činu, ale pouze o odlišné terminologické označení, dopustí-li se protiprávního činu mladistvý pachatel. O provinění bude pojednáno podrobněji dále.

¹⁶ VÁLKOVÁ, Helena, ŠÁMAL, Pavel, SOTOLÁŘ, Alexander. Restoratивní justice a česká reforma trestního práva mládeže. In KARABEC, Zdeněk, (ed). *Restoratивní justice*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 27.

¹⁷ Tamtéž, s. 26-28.

Zařazení termínu **trestný čin** do úpravy ZSM vychází především z původního návrhu zákona, ve kterém byla uvedena třetí kategorie mládeže, tzv. mladí dospělí (18-21 let), kteří by byli již trestně odpovědní obdobně jako dospělí, ovšem s některými odchylkami týkajícími se zejména jejich trestání, použití alternativních a výchovných opatření.¹⁸ V průběhu legislativního procesu byla tato věková skupina vypuštěna.

Činem jinak trestným se dle ZSM rozumí čin, jež naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu, ale chybí formální znak trestného činu, tj. věk, přičetnost nebo rozumová a mravní vyspělost u mladistvých. Čin jinak trestný spáchá dítě mladší patnácti let, které není z důvodu nízkého věku trestně odpovědné (§ 89 a násl. ZSM), mladistvý, kterému chybí v době činu dostatečná rozumová a mravní vyspělost (§ 5 odst. 1 ZSM) nebo osoba, která není z důvodu nepřičetnosti (§ 26 TrZ) trestně odpovědná.¹⁹

Právní následky protiprávních činů mládeže se neoznačují výrazem trest, jak je tomu v případě dospělých pachatelů, ale jsou nazývány termínem **opatření**. Pojem opatření vyjadřuje specifickou povahu společenské reakce na protiprávní činy mládeže. Změna terminologie, která vychází z principů restorativní justice, vyjadřuje odlišný přístup k postihu obou kategorií mládeže, jehož hlavním cílem je pozitivní působení na chování dětí mladších patnácti let a mladistvých a na jejich sociální okolí.²⁰

Účelem opatření vůči mladistvému je podle § 9 odst. 1 ZSM především „*vytvoření podmínek pro sociální a jeho duševní rozvoj se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páčání provinění.*“

ZSM zavedl odstupňovanou škálu opatření, která je možné mladistvému pachateli za spáchané provinění uložit. Jedná se o tři druhy opatření:

- výchovná opatření,
- ochranná opatření,
- trestní opatření.

¹⁸ MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČR. *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže* [online]. Dostupné na <<http://194.213.41.20/justice/ms.nsf/Dokumenty/036322D5DE73BDCBC1256A2A003C855A>>.

¹⁹ JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 124.

²⁰ ŠÁMAL, Pavel. In ŠÁMAL, Pavel (ed). *Komentář k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 13.

U dětí mladších patnácti let se užijí opatření taxativně vymezená v § 93 ZSM, která se takto nečlení.

Ustanovení § 15 odst. 2 ZSM vymezuje následující **výchovná opatření**:

- **dohled probačního úředníka,**
- **probační program,**
- **výchovné povinnosti,**
- **výchovná omezení,**
- **napomenutí s výstrahou.**

Výchovná opatření mají z hlediska trestních věcí mladistvých klíčový význam. Umožňují účinně reagovat na aktuální životní poměry mladistvého a mají potenciál pozitivním způsobem ovlivňovat chování mladistvého po činu.²¹

Hlavním účelem výchovných opatření je usměrňovat způsob života mladistvého, a tím podporovat a zajišťovat jeho výchovu (§ 15 odst. 4 ZSM).

Ochranná opatření zákon v § 21 odst. 1 ZSM dělí na:

- **ochranné léčení,**
- **zabezpečovací detence,**
- **zabrání věci a jiné majetkové hodnoty,**
- **ochranná výchova.**

Ustanovení § 21 odst. 1 věta druhá ZSM stanoví, že účelem ochranných opatření je „*pozitivně ovlivnit duševní, sociální a mravní vývoj mladistvého a chránit společnost před pácháním provinění mladistvými.*“

Cílem ukládání ochranných opatření je snížit riziko spáchání dalšího obdobného protiprávního jednání (tzn. prevence), nikoli vyjádřit zavrženíhodnost spáchaného činu.²²

Trestní opatření podle § 24 odst. 1 ZSM jsou:

- **obecně prospěšné práce,**
- **peněžitá opatření,**
- **peněžitá opatření s podmíněným odkladem výkonu,**
- **propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty,**

²¹ SOTOLÁŘ, Alexander. In ŠÁMAL, Pavel (ed). *Komentář k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 150 (§ 15 ZSM).

²² ŠÁMAL, Pavel. In ŠÁMAL, Pavel (ed). *Komentář k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 211 (§ 21 ZSM).

- **zákaz činnosti,**
- **vyhoštění,**
- **domácí vězení,**
- **zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,**
- **odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu,**
- **odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem,**
- **odnětí svobody nepodmíněně.**

Trestní opatření jsou nejpřísnější kategorií opatření, která lze mladistvému za spáchané provinění uložit. Hrozba uložení trestních opatření za protiprávní jednání mladistvého má v rámci systému reakcí na trestnou činnost mladistvých nezastupitelné, nikoli však klíčové místo. Důraz je v tomto systému kladen především na snížení negativních faktorů ovlivňujících jejich chování a na vytváření podmínek pro jejich vhodné společenské uplatnění. Potenciál trestních opatření ovlivnit postoje a poměry mladistvých je ve srovnání s výchovnými a ochrannými opatřeními nižší, přesto nikoliv zanedbatelný.²³

Trestní opatření uložená podle tohoto zákona v návaznosti na trestní zákoník musí vzhledem k okolnostem případu a osobě i poměrům mladistvého napomáhat k vytváření vhodných podmínek pro další vývoj mladistvého, přičemž jeho výkonem nesmí být ponížena lidská důstojnost (§ 24 odst. 2 ZSM).

Orgány činnými podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže se rozumí: policejní orgány, státní zástupci a soudy pro mládež (§ 2 odst. 1 písm. c) ZSM).

Soudnictví ve věcech mladistvých a ve věcech posuzování činů jinak trestných spáchaných dětmi mladšími patnácti let vykonávají **soudy pro mládež**. Soudem pro mládež je specializovaný senát nebo samosoudce obecných soudů, tj. okresního, krajského, vrchního a nejvyššího soudu.

Obecný soud je vymezen v § 2 odst. 1 písm. e) ZSM jako jiný senát nebo samosoudce téhož soudu nebo jiný soud, který neprojednává protiprávní činy mládeže.

²³ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 706-707.

3 Právní úprava trestní odpovědnosti mladistvých v ČR – de lege lata

3.1 Trestněprávní odpovědnost obecně

Institut odpovědnosti v oblasti trestního práva hmotného je tvořen dvěma prvky, a to základem trestní odpovědnosti a právním následkem základu trestního odpovědnosti. Přičemž výlučným základem trestní odpovědnosti je trestný čin (provinění) a právním následkem základu je kvalifikovaná trestněprávní reakce státní moci.²⁴ Podstata trestní odpovědnosti tedy spočívá v „*následné sankční, či jiné kvalifikované trestněprávní reakci státu na spáchaný trestný čin, zaměřen na jeho pachatele, který je povinen se jí podrobit i za použití donucení.*“²⁵

Trestní odpovědnost se svým obsahem zahrnující prvek státně mocenského donucení a tomu odpovídající povinnost pachatele strpět sankci řadí mezi sankční, retrospektivní typy právní odpovědnosti.²⁶ Současně se jedná o odpovědnost subjektivní, která je konstruována na principu zavinění. Vždy je třeba prokázat existenci zavinění ve formě úmyslu, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.²⁷ V naší právní úpravě byla trestní odpovědnost historicky výlučně založena na zásadě individuální odpovědnosti fyzických osob.²⁸ Změna nastala až přijetím zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob, který prolomil tento tradiční koncept a zakotvil rovněž kolektivní odpovědnost právnických osob.²⁹

Podle věku pachatele v závislosti na jeho biologickém a mentálním vývoji můžeme v českém trestním právu rozlišovat tři základní kategorie:

- absolutní trestní neodpovědnost dětí mladších patnácti let,
- relativní (podmíněná) trestní odpovědnost mladistvých,
- plná trestní odpovědnost dospělých.

²⁴ KRATOCHVÍL, Vladimír. Cesty individualizace trestní odpovědnosti, či konstatování trestní neodpovědnosti: hmotně právní nebo procesně právní problém? *Právní obzor*, 2005, roč. 88, č. 1, s. 18.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 162.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ JELÍNEK, Jiří, HERCZEG, Jiří. *Komentář k zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 23.

Absolutní trestní neodpovědnost dětí mladších patnácti let

Děti mladší patnácti let jsou podle českého trestního práva absolutně trestně neodpovědné (§ 89 ZSM). Zákonodárce vychází z nevyvratitelné právní domněnky, že bez výjimky všechny osoby nízkého věku nemají z důvodu nedostatečného mentálního, mravního a sociálního vývoje potřebnou rozpoznávací nebo určovací schopnost, a není tedy možné vyvozovat vůči takovým osobám trestní odpovědnost za jednání, které nemohly pochopit nebo ovládnout.³⁰

Relativní (podmíněná) trestní odpovědnost mladistvých

Relativní neboli podmíněná trestní odpovědnost znamená, že trestní odpovědnost mladistvého je podmíněna dosažením takového stupně rozumové a mravní vyspělosti, který mu umožňuje v době činu rozpoznat jeho protiprávnost a ovládnout své jednání (srov. § 5 odst. 1 ZSM).

Plná trestní odpovědnost dospělých

Dovršením věku osmnácti let vzniká trestní odpovědnost již v plném rozsahu. Trestní odpovědnost dospělých pachatelů je koncipovaná absolutně. To znamená, že za trestně odpovědného je považován jedinec, který svým jednáním naplnil všechny znaky trestného činu a v době činu překročil osmnáctý rok svého věku. Případná absence schopnosti rozpoznávací nebo určovací (ovládací) v době spáchání činu je relevantní pouze tehdy, kdy tyto schopnosti osoba pozbyla v důsledku duševní poruchy. Jedinec v takovém případě nebude trestně odpovědný z důvodu nepřičetnosti (§ 26 TrZ).

Trestní odpovědnost mladistvých je v českém právním řádu, jak jsem uvedla výše, konstruována jako relativní neboli podmíněná. Za trestně odpovědného mladistvého pachatele je považována pouze fyzická osoba, která v době spáchání provinění dovršila patnáctý a nepřekročila osmnáctý rok svého věku, je v době konání přičetná a její rozumový a mravní stupeň vyspělosti je na takové úrovni, aby mohla rozpoznat protiprávnost svého činu a ovládnout své jednání.

³⁰ SOLNÁŘ, Vladimír a kol. *Základy trestní odpovědnosti*. 2. vydání. Praha: Orac, 2003, s. 251.

K vyvození **trestní odpovědnost vůči mladistvému** je třeba splnění následujících podmínek:

- **spáchání provinění,**
- **stanovený věk,**
- **příčetnost,**
- **dostatečná rozumová a mravní vyspělost.**

Stanovený věk, příčetnost, rozumová a mravní vyspělost, které nazýváme obecnými znaky provinění³¹, se musí kumulativně uplatnit u všech provinění, absence alespoň jedné z nich způsobí, že protiprávní čin nemůže být kvalifikován jako provinění a mladistvý je v takovém případě trestně neodpovědný. Požadavkem rozumové a mravní vyspělosti se trestní odpovědnost mladistvých odlišuje od odpovědnosti dospělých osob.

3.2 Provinění

Podle českého trestního práva je jediným a výlučným základem trestní odpovědnosti spáchání činu soudně trestného³². Čin soudně trestný je pojmem nadřazeným pojmu trestný čin, který dle platné právní úpravy - účinné od 1. ledna 2010, zahrnuje dvě kategorie – přečiny³³ a zločiny³⁴ (§ 14 TrZ).

Termín provinění, který byl zaveden zákonem o soudnictví ve věcech mládeže (§ 6 odst. 1 ZSM), je označením pro trestný čin spáchaný mladistvým. Nejde tedy o samostatnou kategorii trestného činu, ale pouze o jeho odlišné a zároveň jediné pojmenování, proto v tomto případě neplatí kategorizace trestného činu vymezená v § 14 TrZ.

Důvodová zpráva k § 6 ZSM uvádí, že „*použití termínu trestný čin u kategorie mladistvých delikventů je nevhodné, neboť nevyjadřuje přesně podstatu jednání mladistvého, když společnost je za protiprávní jednání mladistvého přinejmenším spoluodpovědná, protože se jí nepodařilo vytvořit vhodné náhradní výchovné prostředí v době, kdy dospívající jedinec musel vzhledem k nefunkční rodině vyrůstat v ústavním zařízení, které často samo přispělo k jeho delikventním projevům nebo*

³¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 120.

³² KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 167.

³³ „*Přečiny jsou všechny nedbalostní trestné činy a ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let.*“ (§ 14 odst. 2 TrZ)

³⁴ „*Zločiny jsou všechny trestné činy, které nejsou podle trestního zákona přečiny; zvláště závažnými zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně deset let.*“ (§ 14 odst. 3 TrZ)

chyběly vhodné a včasné výchovné zásahy do narušeného rodinného prostředí, ve kterém jedinec vyrůstal.“ Termín provinění se dle zákonodárce jeví jako vhodnější, jelikož neobsahuje tak výrazné odsouzení a tím i stigmatizující prvky jako je tomu u termínu trestný čin.³⁵

Přes uvedené důvody odlišné terminologie bývá její změna někdy kritizována, když je namítáno, že mění chápání kategorie trestného činu jako nejzávažnějšího protispolečenského jednání.³⁶ To znamená, že termín provinění nemusí čistě z jazykového hlediska vyjadřovat závažnost protiprávního činu mladistvého (např. provinění vraždy). S tímto pohledem lze do jisté míry souhlasit, přesto se domnívám, že z termínu provinění, je ihned patrné, že jde o čin, který je třeba posuzovat zcela odchylně s ohledem na nízký věk pachatele a v důsledku něj i nedokonale rozvinuté rozumové a mravní vyspělosti.

Definici provinění v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže nenalezneme. Z ustanovení § 6 odst. 2 ZSM a § 109 TrZ vyplývá, že pro posouzení provinění se podpůrně užije trestního zákoníku, nestanoví-li ZSM něco jiného. **Legální definice trestného činu** je obsažena v ustanovení § 13 odst. 1 TrZ, která se použije na vymezení provinění. **Proviněním** se tedy rozumí *protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně, spáchá-li ho mladistvý*. Pokud ze zákona nevyplývá něco jiného, rozumí se proviněním též příprava k provinění, pokus provinění, organizátorství, návod a pomoc (§ 111 TrZ).

Z uvedené definice vyplývají **dvě obligatorní podmínky**, které musí být současně splněny: čin musí být **protiprávní** a musí vykazovat **znaky uvedené v zákoně**.

Protiprávnost je chápána jako rozpor s právní normou v rámci právního řádu, neboť trestným činem (proviněním) může být jen jednání právem zakázané či nedovolené.³⁷ Právem nedovolený či protiprávní čin nemusí být zároveň trestným činem, ale může se jednat jen o přestupky nebo jiné správní delikty. Protiprávnost se dovozuje z právního řádu jako celku a zpravidla se opírá o některé ustanovení ležící mimo trestní zákon (např. z ústavněprávních předpisů, zejména z LZPS, dále

³⁵ MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČR. *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže* [online]. Dostupné na <<http://194.213.41.20/justice/ms.nsf/Dokumenty/036322D5DE73BDCBC1256A2A003C855A>>.

³⁶ ŠÁMAL, Pavel. K povaze provinění a účinné lítosti u mladistvého. *Právní rozhledy*, 2004, roč. 12, č. 24, s. 887.

³⁷ SOLNAR, Vladimír. *Základy trestní odpovědnosti*. 2. vydání. Praha: Academia, 1972, s. 53.

z porušení pravidel silničního provozu nebo z porušení předpisů o bezpečnosti práce apod.).³⁸

Aby mohl být protiprávní čin trestněprávně kvalifikován jako provinění, musí být splněna jeho druhá obligatorní podmínka, kterou jsou **znaky uvedené v trestním zákoně**³⁹, tj. formální znaky trestného činu.

O pojetí trestného činu, které uvádí § 13 odst. 1 TrZ, hovoříme jako o **formálním pojetí trestného činu**. Tuto zásadní změnu přinesl nový trestní zákoník, zákon č. 40/2009 Sb., jež nahradil předchozí materiální (resp. formálně-materiální nebo materiálně-formální) pojetí v trestním zákoně z roku 1961.⁴⁰

Nová trestněprávní úprava opustila dříve obligatorní materiální znak trestného činu (provinění) – nebezpečnost činu pro společnost. Čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost byl malý, nebylo možné kvalifikovat jako provinění, i když byly naplněny znaky některé skutkové podstaty provinění uvedené v trestním zákoně účinném do 31. 12. 2009. Jinými slovy, stupeň nebezpečnosti činu pro společnost musel být v případě mladistvých vyšší než malý, a tím zároveň vyšší než u trestného činu dospělého pachatele (srov. § 3 odst. 2 tr. zák.; § 5 odst. 2 ZSM ve znění účinném do 31. 12. 2009).

Legální definice trestného činu obsažená v novém trestním zákoníku z roku 2009 je doplněna a omezena hmotněprávním a procesněprávním korektivem trestního bezpráví.⁴¹ **Hmotněprávní korektiv** představuje **zásada subsidiarity trestní represe**, která je vyjádřena v § 12 odst. 2 TrZ: „*Trestní odpovědnost pachatele a trestní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.*“ Uvedené ustanovení vyjadřuje podpůrný charakter trestního práva, který se má uplatnit až tehdy, nepostačují-li prostředky jiného právního odvětví, a představuje pojetí trestního práva na principu ultima ratio, tzn., že trestněprávní řešení je nejzazším prostředkem pro zákonodárce i pro orgány činné v trestním řízení.⁴²

³⁸ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 115.

³⁹ Trestním zákonem se dle § 110 TrZ rozumí podle povahy věci i zákon o soudnictví ve věcech mládeže.

⁴⁰ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 120.

⁴¹ Tamtéž, s. 114.

⁴² Důvodová zpráva k návrhu trestního zákoníku [online]. Dostupné na <<http://trestnizakonik.cz/navrh/duvodova-zprava.html>>.

Společenská škodlivost se musí výhradně uplatňovat v rámci znaků skutkové podstaty a nikoli vedle nich, jak tomu bylo u společenské nebezpečnosti. Rozdílem od předchozí právní úpravy je také skutečnost, že nedochází k rozlišení mezi dospělými a mladistvými pachateli co do požadovaného stupně společenské škodlivosti výslovně. Při posouzení, zda v konkrétním případě je podmínka společenské škodlivosti naplněna, budou orgány činné v trestním řízení hodnotit čin mladistvého pachatele v závislosti na jeho věku, podle povahy a závažnosti provinění.⁴³ Kritéria, která určují povahu a závažnost činu, jsou demonstrativně vymezena v § 39 odst. 2 TrZ.⁴⁴ Z uvedených kritérií ve vztahu k mladistvým je významná zejména osoba pachatele, míra jeho zavinění, jeho pohnutka (je-li znakem příslušené skutkové podstaty), záměr nebo cíl (jsou-li znakem příslušné skutkové podstaty). Právě z důvodu neukončeného rozumového, mravního a sociálního vývoje dospívajícího jedince mohou tato kritéria vést ke snížení společenské škodlivosti jejich jednání až k hranici beztrestnosti.

Procesním korektivem rozsahu trestního bezprávní je **zásada oportunity**. Uvedená zásada představuje možnost státního zástupce zastavit trestní stíhání z důvodu jeho neúčelnosti podle § 172 odst. 2 písm. c) TrŘ (anebo možnost státního zástupce odložit věc před zahájením trestního stíhání ze stejného důvodu podle § 159a odst. 4 TrŘ).⁴⁵

Na závěr lze tedy shrnout, že **pojmové znaky provinění** podle platné právní úpravy tvoří:

- **protiprávnost**,
- **typové znaky trestného činu**, tj. znaky skutkové podstaty trestného činu (znaky charakterizují objekt, objektivní stránku, subjekt, subjektivní stránku),
- **obecné znaky uvedené v zákoně** (věk, přičetnost, rozumová a mravní vyspělost).⁴⁶

⁴³ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 494.

⁴⁴ § 32 odst. 2 TrZ: "Povaha a závažnost trestného činu jsou určovány zejména významem chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobem provedení činu a jeho následky, okolnostmi, za kterých byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou, záměrem nebo cílem".

⁴⁵ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. Vydání. Praha: Leges, 2010, s. 116.

⁴⁶ Tamtéž, s. 119.

3.3 Subjekt provinění

Subjekt provinění je primárním specifíkem, které trestní odpovědnost mladistvých charakterizuje a od kterého se odvíjí její odlišnosti od trestní odpovědnosti dospělých pachatelů.

Mladistvý pachatel, spolupachatel provinění a účastník na něm musí být fyzickou, trestně odpovědnou osobou, která svým jednáním naplnila všechny znaky provinění uvedené v trestním zákoně. Totéž se vztahuje na pachatele přípravy provinění a pachatele pokusu provinění. **Obligatorními znaky** charakterizující mladistvého pachatele jako subjekt provinění jsou – **věk, přičetnost, rozumová a mravná vyspělost**.⁴⁷

3.3.1 Věk

Abychom mohli vůči konkrétní osobě vyvodit trestněprávní odpovědnost a s ní spojené trestněprávní důsledky, je nezbytné, aby byla schopná posoudit, zda konkrétní jednání je v souladu nebo v rozporu s normami právního řádu, laicky řečeno, aby si byla vědoma toho, že její chování je špatné a nedovolené. K této schopnosti je nutný určitý stupeň vyspělosti jedince, který je zpravidla spojen s dosažením určitého tzv. **matrikového věku**, který je počítán od data narození uvedeného v matriční knize narozených dětí. Od něj je odlišován **věk mentální** vyjadřující celkovou vyspělost pachatele ve smyslu rozumové a mravní, mající vliv na pachatelovy rozpoznávací a určovací (ovládací) schopnosti.⁴⁸

Zákonodárce vychází z předpokladu, že matrikový věk obvykle vypovídá o určité pravidelné rozumové a mravní úrovni pachatele, proto je v trestním zákoníku ustanoven jako znak subjektu trestného činu věk matrikový coby pravidelný ukazatel věku mentálního.⁴⁹

Věková hranice počátku trestní odpovědnosti mladistvých je v České republice stanovena na patnáct let. **Děti mladší patnácti let** nejsou podle českého právního řádu trestně odpovědné (§ 25 TrZ ve spojení § 89 odst. 1 ZSM). Dopustí-li se dítě mladší patnácti let činu jinak trestného, učiní soud pro mládež opatření potřebná k jeho nápravě, která jsou uvedena v § 93 ZSM (např. dohled probačního úředníka, ochrannou výchovu nebo ochranné léčení).

⁴⁷ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. Trestní právo hmotné. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 495.

⁴⁸ Tamtéž, s. 221-225.

⁴⁹ Tamtéž.

S dovršením patnáctého roku věku a s tím spojený počátek trestní odpovědnosti **mladistvých** se nabízí otázka, kdy přesně nastává trestní odpovědnost, zda dnem patnáctých narozenin nebo dnem následujícím. Zde je nutno přihlížet k ustanovení § 139 TrZ o počítání času. Za trestně odpovědného mladistvého je proto možné považovat mladistvého až dnem, který následuje po dni patnáctých narozenin. Z uvedeného tedy vyplývá, spáchá-li osoba čin naplňující znaky skutkové podstaty některého trestného činu v den svých patnáctých narozenin, nebude pro nedostatek věku trestně odpovědná. V této souvislosti bych upozornila, že naproti tomu za mladistvého bude stále považován pachatel, který se dopustí provinění ve dne svých osmnáctých narozenin. Je třeba poznamenat, že posuzování pachatele jako mladistvého je nezávislé na jeho zletilosti z hlediska občanského práva.⁵⁰

Dovršením osmnáctého roku věku se osoba stává plně trestně odpovědnou. Ovšem trestní zákoník v § 41 písm. f) TrZ uvádí jako polehčující okolnost, spáchal-li pachatel trestný čin ve **věku blízkém věku mladistvých**. Jelikož proces dospívání je individuální, zákon zde neuvádí, o kolik může věk pachatele převýšit věk osmnáct let, aby mu mohla být přiznána tato polehčující okolnost.⁵¹

Věková hranice, která určuje počátek trestní odpovědnosti, prošla v průběhu historie českého trestního práva značným vývojem. Například středověké právo věkovou hranici vzniku trestní odpovědnosti pravděpodobně vůbec neznalo. Z prací historika Rauschera lze usuzovat, že mladí pachatelé z trestnosti vyloučení nebyli, nízký věk byl pouze polehčující okolností mající vliv na výměru trestu a zpravidla byl vyloučen trest smrti.⁵²

Změna nastala až v druhé polovině 18. století, kdy byl vydán rakouský hrdelní řád Marie Terezie (1768), který poprvé rozlišoval tři věková období. Děti do sedmi let byly vyloučeny z trestní odpovědnosti, nedospělci do čtrnácti let měli trestní odpovědnost sníženou a u mladistvých již nastupovala trestní odpovědnost v plném rozsahu, přičemž věk do šestnácti let byl uznán jako polehčující okolnost mající vliv na druh a délku trestu. Pozdější trestní zákon Josefa II. z roku 1787 spojil počátek trestní odpovědnosti s dovršením dvanácti let, čímž se výrazně posunula oproti předcházejícímu stavu hranice absolutní neodpovědnosti.⁵³

⁵⁰ JELÍNEK, Jiří, a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 196.

⁵¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 3. vydání. Praha: Leges, 2012, s. 73.

⁵² ZEŽULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. 1. vydání. Brno: 1997, s. 12-14.

⁵³ Tamtéž, s. 15-17.

Roku 1852 byl přijat nový rakouský trestní zákon (Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích), který obdobně jako Theresiana rozlišoval věk dětský do deseti let (období úplného vyloučení z trestní odpovědnosti), věk nedospělý od deseti do čtrnácti let (období zmenšené trestní odpovědnosti) a věk mladistvý od čtrnácti do dvaceti let (období plné trestní odpovědnosti s mírnějším trestáním). U osob, které dovršily desátý rok svého věku a nepřekročily čtrnáctý rok svého věku, zákon předpokládal částečnou přičetnost, která měla za následek vyvození jejich trestní odpovědnosti za spáchání zločinů, zatímco za přečiny a přestupky byly trestně neodpovědné.⁵⁴

Československý zákon z roku 1931 spojil počátek trestní odpovědnosti s dovršením věku čtrnácti let. V roce 1950 byla trestním zákonem č. 86 věková hranice zvýšena na patnáct let. Schválený nový trestní zákoník č. 40/2009 Sb. sice snížil hranici trestní odpovědnosti z patnácti na čtrnáct let, avšak ještě před nabytím jeho účinnosti byla přijata novela, která navrátila věkovou hranici na původních patnáct let.

Problematika snížení či zachování stávající dolní věkové hranice trestní odpovědnosti je v odborných i laických kruzích poměrně dlouho a často diskutována. V roce 2010 byl proveden kriminologický výzkum s cílem zjistit názor odborné veřejnosti na významné aspekty související s fenoménem kriminality mládeže. Mimo jiné byla položena právě otázka týkající se věkové hranice trestní odpovědnosti, která nabízela odpověď zachování současné dolní hranice na 15 let, její snížení či zvýšení. Výzkumu se zúčastnilo 121 subjektů z řad soudců (60) a státních zástupců (61), kteří své odpovědi rovněž odůvodnili.⁵⁵

Nejvíce dotázaných (64,5 % - což představuje 42 státních zástupců a 36 soudců) by zachovalo dolní věkovou hranici na 15 letech. Své stanovisko odůvodňovali zejména tím, že tato dolní věková hranice trestní odpovědnosti je dána historickými souvislostmi, tradicí a jedná se ustálenou praxí. Dosavadní dolní věková hranice trestní odpovědnosti odpovídá rozumovému a mravnímu vývoji mládeže. Není třeba měnit stávající právní úpravu a rozšiřovat tak trestní represi na nižší věkové skupiny, a to za situace, kdy lze na činy jinak trestné dětí mladších patnácti let reagovat ukládáním opatření dle ZSM. Zazněly ovšem názory, že pokud by mělo

⁵⁴ ZEŽULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 17.

⁵⁵ KUČHTA, Josef a kol. Z praktické části výzkumu „Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže.“ *Státní zastupitelství*, 2011, roč. 9, č. 1-2, s. 6-10.

dojít ke snížení dolní věkové hranice, tak pouze u nejzávažnějších taxativně vymezených trestných činů.

Snížení dolní věkové hranice trestní odpovědnosti by podpořilo téměř 25 % respondentů (13 státních zástupců a 17 soudců). Mezi důvody se objevovalo, že děti jsou fyzicky, mentálně i sociálně vyspělejší než v době, kdy byl koncipován trestní zákon č. 140/1961 Sb., dokážou rozpoznat protiprávnost svého jednání a nést za něj odpovědnost. Vyšší věkové hranice je zneužíváno – nejvíce činů jinak trestných je páčáno dětmi mezi 14. a 15. rokem s tím, že si plně uvědomují, že nejsou trestně odpovědné. Pokud by byly, snad by se chovaly zodpovědněji. Pokud by nedošlo k plošnému snížení dolní věkové hranice trestní odpovědnosti, pak by mělo dojít ke snížení alespoň u provinění krádeže a násilných provinění.

Pět procent dotázaných (4 soudci a 2 státní zástupci) zvolilo snížení dolní věkové hranice trestní odpovědnosti na 13 let, přičemž státní zástupci by tak učinili pouze u typově nejzávažnějších provinění.

Dolní věkovou hranici na 12 let by snížilo 2,5 % respondentů, přičemž takové snížení by volili pouze státní zástupci. Jeden státní zástupce by dolní věkovou hranici trestní odpovědnosti snížil pouze u taxativně vyjmenovaných provinění proti životu a zdraví a ostatní, kteří zvolili toto radikální snížení, jej odůvodňují zejména vlastní zkušeností, kdy mládež nepáchá složitou trestnou činnost, ale krádeže, výtržnictví, sprejerství a plně si uvědomuje následky svého jednání.

Žádný z respondentů by nezvolil variantu, že by dolní věková hranice trestní odpovědnosti měla být zvýšena.

Osobně nejsem zastáncem zpříšňování trestní represe ve smyslu plošného snižování věkové hranice trestní odpovědnosti mladistvých. Ve společnosti stále přetrvává iluze o všemocnosti trestního práva jako zaručeného receptu na snížení kriminality. Nedomnívám se, že by pouhé posunutí hranice trestní odpovědnosti směrem dolů, razantně přispělo ke snížení delikvence mládeže. Nad to zákon o soudnictví ve věcech mládeže umožňuje podle mého názoru adekvátně reagovat na činy jinak trestné spáchané dětmi mladšími patnácti let a dává prostředky k nápravě a není nutné, aby to byly prostředky trestní represe. V této souvislosti bych pozitivně hodnotila výslovné zavedení institutu nepřímého pachatelství v trestním zákoníku z roku 2009. Jeho podstata spočívá v tom, že za pachatele trestného činu se považuje ten, kdo k provedení užil jiné osoby, která není pro nedostatek trestně

odpovědná (srov. §22 TrZ). Zákon tak reaguje na skutečnost, že trestně neodpovědné děti byly využívány jako tzv. „živé nástroje“ k páčání trestné činnosti.

Ovšem problém spatřuji v něčem jiném. Odpovědnost v trestním právu má subsidiární charakter (nebo také trestní odpovědnost jako prostředek ultima ratio), který vyjadřuje myšlenku, že k použití tak přísného prostředku, jakým je trestní právo, spojeného s razantními zásahy do lidských práv a svobod, se má sáhnout až v případech nezbytí, tj. tehdy, jestliže k nápravě důsledků protiprávního jednání a k účinné ochraně společnosti nepostačují jiné, mírnější prostředky.⁵⁶ S ohledem na tuto skutečnost bych se proto přikláběla k názoru podporující myšlenku vytvoření dvojí hranice věku trestní odpovědnosti, tj., že dolní věková hranice počátku trestní odpovědnosti by měla být podle mého mínění snížena na 13 let, a to pouze u taxativně vyjmenovaných trestných činů proti životu a zdraví, jelikož se domnívám, že společnost by v takovém případě měla být více chráněna.

Zde považuji za nutné upozornit, že ZSM sice obsahuje zákonnou úpravu, podle které dopustí-li se trestně neodpovědné dítě, které v době činu dovršilo dvanáctý rok svého věku, činu jinak trestného, za nějž trestní zákoník dovoluje uložení výjimečného trestu, uloží mu soud pro mládež obligatorně ochrannou výchovu, ale podle § 93 odst. 8 ZSM musí být však pobyt dítěte v ústavu ukončen nejpozději při dovršení jeho osmnáctého roku věku.⁵⁷ Navíc se na takového jedince hledí jako na bezúhonného.

Vedle ochranné výchovy existuje možnost dítěti mladšímu patnácti let uložit opatření v podobě ochranného léčení, a to na neomezeně dlouhou dobu.⁵⁸ Nicméně i zde je třeba konstatovat, že toto opatření nedopadá na všechny situace, ve kterých se trestně neodpovědné dítě dopustí závažného protispolečenského jednání, jelikož ochranné léčení se uplatní pouze tehdy, spáchá-li dítě mladší patnácti let čin jinak trestný ve stavu vyvolaném duševní poruchou, nebo pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím zneužíváním (§ 93 odst. 4 ZSM).

⁵⁶ MUSIL, Jan. Trestní odpovědnost jako prostředek ultima ratio. *Kriminalistika*, 2012, roč. 45, č. 3, s. 164.

⁵⁷ Jen výjimečně se tak může stát při dovršení devatenáctého roku věku, pokud soud pro mládež prodlouží trvání ochranné výchovy o jeden rok (§ 24 odst. 1 písm. e), odst. 6 písm. a) a c) zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních).

⁵⁸ Zavedené novelou s účinností od 1. 11. 2011.

3.3.2 Příčetnost

Příčetností se obecně rozumí *právní způsobilost být subjektem (pachatelem) trestného činu, pokud závisí na jeho psychických schopnostech (duševním stavu)*.⁵⁹ Její podmínkou je takový duševní stav, který umožňuje člověku, aby chápal protiprávnost svého jednání a aby se při svém jednání podle tohoto poznání řídil.

Příčetnost předpokládá:

- **schopnost rozumovou** (tzv. schopnost rozpoznávací), tj. schopnost pachatele vnímat protiprávnost svého jednání,
- **schopnost ovládací** (tzv. schopnost určovací), tj. schopnost vlastní vůlí určovat, tj. ovládat své trestněprávně relevantní jednání.⁶⁰

Příčetná je každá fyzická osoba, u které jsou obě tyto schopnosti v době činu dány zároveň. Nutno podotknout, že zmíněné obecné vymezení příčetnosti není definicí ve smyslu práva. Legální definici pojmu příčetnosti v platném právním řádu nenalezneme. Zákonodárce má za to, že z důvodu věcného i legislativně technického je výhodnější a jednodušší přesně formulovat termín nepřičetnost, resp. vymežit výjimky z pravidelného stavu, kterým je předpokládaná příčetnost subjektu v době spáchání činu.⁶¹ Zde je na místě poznamenat, že pro posuzování nepřičetnosti mladistvého platí obecná ustanovení obsažená v trestním zákoníku (§ 1 odst. 3 ZSM; § 109 TrZ).

Nepříčetnost je vymezena v ust. § 26 TrZ: „*Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.*“

Z ustanovení vyplývají dva **důvody vyloučené příčetnosti (tzv. kritéria příčetnosti)**:

- **kritéria biologická (lékařská),**
- **kritéria psychologická (juristická).**⁶²

Kritérium biologické spočívá v **duševní poruše** pachatele.

Duševní poruchou se podle tohoto ustanovení § 123 TrZ „rozumí mimo duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci i hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka.“

⁵⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Systém českého trestního práva*. 1. vydání. Praha: Novatrix, 2009, s. 234.

⁶⁰ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 168.

⁶¹ KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 225.

⁶² SOLNAR, Vladimír a kol. *Základy trestní odpovědnosti*. 2. vydání. Praha: Orac, 2003, s. 235.

Problematikou duševních poruch se pro účely trestního práva a trestního řízení zabývá soudní psychiatrie. Duševní porucha může mít různou podobu. Rozlišují se duševní poruchy vrozené (např. mentální retardace) či získané (např. Alzheimerova choroba, syndrom patologického hráčství), duševní porucha může mít trvalé či krátkodobé trvání (např. epileptický záchvat).⁶³

Výčet duševních poruch v § 123 TrZ je demonstrativní, neboť neustálý vývoj psychiatrické vědy a rozvoj metod léčení neumožňuje, aby byla duševní porucha definována s konečnou platností.⁶⁴

Základem **psychologického kritéria** je skutečnost, že duševní porucha pachatele má za následek ztrátu schopnosti rozpoznat protiprávnost svého činu (schopnost rozpoznávací) nebo schopnosti ovládnout své jednání (schopnost určovací).⁶⁵

Lze tedy shrnout, že aby mohlo dojít k závěru o nepřičetnosti pachatele, musí existovat příčinný vztah mezi duševní poruchou a neschopností rozpoznávací nebo ovládací. Jinak řečeno, duševní porucha musí zapříčinit ztrátu jedné nebo druhé schopnosti či obou zároveň, a to navíc **v době spáchání činu**. Není-li zde takový příčinný vztah, není přičetnost vyloučena ani v případě, že v době činu pachatel nějakou duševní poruchou trpěl.⁶⁶

Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí ze dne 7. 6. 1978 uvedl, že „otázka nepřičetnosti je otázkou právní, kterou rozhodují orgány činné v trestním řízení. Jestliže vyvstanou v průběhu dokazování pochybnosti o plné přičetnosti pachatele, bude vypracován znalecký posudek z oboru psychiatrie a orgány činné v trestním řízení budou následně hodnotit tento důkaz volně jako jiné důkazy, na základě kterého dospějí k závěru, zda v konkrétním případě došlo k vyloučení přičetnosti či nikoli. Soud nezkoumá přičetnost pachatele jako takovou, ale vždy pouze ke konkrétnímu činu.“⁶⁷

Trestní zákon zná vedle pojmu nepřičetnosti termín **zmenšená přičetnost**. Ustanovení § 27 TrZ stanoví: „Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu měl podstatně sníženou schopnost rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, je zmenšeně přičetný.“ Zmenšenou přičetností se rozumí takový chorobný

⁶³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 188.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Tamtéž, s. 189.

⁶⁷ Rozhodnutí č. 17/1979 Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS

stav, v němž byla v důsledku duševní poruchy podstatně snížena schopnost rozpoznávací nebo ovládací, anebo byly podstatně sníženy obě tyto schopnosti. Zmenšená přičetnost zjištěná u pachatele trestného činu nevylučuje jeho trestní odpovědnost, ale pouze ji modifikuje a umožňuje užít vůči pachateli zvláštní postupy. Zmenšená přičetnost je zejména důvodem k upuštění od uložení trestního opatření za současného uložení ochranného léčení nebo zabezpečovací detence (§ 12 písm. a) ZSM).⁶⁸

3.3.3 Rozumová a mravní vyspělost

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže s účinností od 1. ledna 2004 zavedl tzv. **relativní neboli podmíněnou trestní odpovědnost mladistvých**⁶⁹, spočívající v tom, že „*mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin odpovědný*“ (§ 5 odst. 1 ZSM).

Požadavek dostatečné **rozumové a mravní vyspělosti** jako obligatorní předpoklad trestní odpovědnosti mladistvých pachatelů je speciální podmínka, kterou se relativní trestní odpovědnost odlišuje od tzv. absolutní trestní odpovědnosti⁷⁰, jež je charakterizována pevnou dolní věkovou hranicí určující její počátek bez ohledu na vyspělost jedince.⁷¹

Trestní odpovědnost mladistvých je tedy podmíněna nejen dosažením stanoveného věku, přičetností, ale také rozumovou a mravní vyspělostí mladistvého pachatele.

Důvodová zpráva k ustanovení § 5 odst. 1 uvádí, že „*mladistvý je zásadně trestně odpovědný. Zákon však reflektuje skutečnost, že stupeň rozumové a mravní vyspělosti zejména okolo patnácti let věku je u jednotlivých mladistvých velmi rozdílný, a proto může nastat situace, že mladistvý bude v konkrétním případě z trestní odpovědnosti vyloučen právě z důvodu, že pro svoji zjevnou a značnou nezralost (zaostalost) v porovnání se svými vrstevníky nemohl v době činu rozpoznat*

⁶⁸ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 190-191

⁶⁹ Tamtéž, s. 198.

⁷⁰ Konstrukce absolutní trestní odpovědnosti mladistvých byla upravena trestním zákonem č. 86/1950 Sb. a platila v České republice až do účinnosti zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.

⁷¹ ZEŽULOVÁ, Jana. Koncepce trestní odpovědnosti mladistvých. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2001, roč. 9, č. 2, s. 169.

jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání.“ Jinak řečeno, právní úprava k vyvození trestní odpovědnosti vůči mladistvému vyžaduje, aby si mladistvý jedinec páchající protiprávný čin byl vzhledem ke stupni svého vývoje mentálně a psychicky schopen uvědomit, že „dělá něco špatně“, co hrubě odporuje normám společnosti, a aby byl schopen odpovídajícím způsobem usměrnit své chování.⁷²

Rozumová a mravní vyspělost požadovaná ustanovením § 5 odst. 1 ZSM má dvě vzájemně se ovlivňující složky, které tvoří z hlediska vývoje mladistvého nedílný celek. Složka **rozumového vývoje** je charakterizována tak, že zahrnuje postupné individuální nabývání schopnosti pojmového myšlení, přičemž stupeň takového vývoje je určován dosaženou úrovní tohoto typu myšlení. Za **mravní vývoj** osobnosti mladistvého se považuje proces, v němž si mladistvý v průběhu individuálního rozvoje osobnosti osvojuje pravidla chování, které platí v určitém období rozvoje společnosti, a tyto přeměňuje na osobní a morální kvality. Dospívající jedinec si tak vytváří vlastní systém hodnot, který je v určitém vztahu k hodnotám společnosti, v níž žije.⁷³

Nejvyšší soud ve svém usnesení ze dne 27. 9. 2006, sp. zn. 8 Tdo 1069/2006 k posuzování rozumové a mravní vyspělosti uvedl, že obě jeho složky je nutno jednak posuzovat ve vzájemných souvislostech (nikoliv izolovaně) a jednak ve vztahu k obvyklému vývoji mladistvých, přičemž ze zákonné úpravy nevyplývají odlišné podmínky pro stanovení úrovně rozumové vyspělosti a mravní vyspělosti.

Nezralost mladistvého (resp. nedostatek rozumové a mravní vyspělosti) musí být **podstatná**, tj. v době spáchání protiprávního činu musí být zřejmé, že mladistvý ještě nedosáhl po stránce intelektuální a po stránce mravní takového stupně vývoje, jakého dosahují zpravidla jeho vrstevníci.⁷⁴

Stupeň rozumového a mravního vývoje každého mladistvého bývá ovlivňován mnoha faktory. Mezi nejvýznamnější patří zejména genetické predispozice každého mladistvého, prostředí, ve kterém jedinec vyrůstá, vzory a autority v jeho okolí, především pak vliv rodiny (např. mladistvý byl od útlého věku vychováván v prostředí, které se vyznačovalo tím, že páchaní kriminality bylo běžnou normou chování).

⁷² MINISTERSTVO SPRÁVEDLNOSTI ČR. *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže* [online]. Dostupné na <<http://194.213.41.20/justice/ms.nsf/Dokumenty/036322D5DE73BDCBC1256A2A003C855A>>.

⁷³ ŠÁMAL, Pavel. In ŠÁMAL, Pavel (ed). *Komentář k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 42 (§ 5 ZSM).

⁷⁴ MINISTERSTVO SPRÁVEDLNOSTI ČR. *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže* [online]. Dostupné na <<http://194.213.41.20/justice/ms.nsf/Dokumenty/036322D5DE73BDCBC1256A2A003C855A>>.

Koncepce relativní trestní odpovědnosti se tedy může typicky uplatnit například v situaci, kdy mladistvý spáchá provinění v rámci organizované skupiny, v jejímž čele stojí rodič či jiný dospělý, který pro dítě představuje autoritu a pokyn takové osoby způsobí, že mladistvý nebude trestně odpovědný.⁷⁵ Dále se relativní trestní odpovědnost uplatní především v případech, kdy jednání mladistvého sice překročilo meze stanovené trestním zákonem, avšak ne vždy musí být mladistvému vzhledem ke stupni jeho duševní zralosti jasné, že tyto hranice svým činem již překročil, bude se zpravidla jednat o méně závažné delikty, např. neoprávněné užívání cizí věci, omezování osobní svobody, výtržnictví.⁷⁶

Naopak se zpravidla tento institut neuplatní zejména tehdy, kdy došlo ke spáchání závažných kriminálních deliktů, např. vraždy, znásilnění, loupeže nebo klasických trestných jednání např. krádeže, podvody, vydírání. V těchto případech si mladistvý musel být zpravidla vědom toho, že jedná v rozporu se zákonem.⁷⁷

K tomu, aby se vyšetřil duševní stav obviněného mladistvého, musí na základě výsledků dokazování vyvstat důvodné pochybnosti o jeho dostatečné rozumové a mravní vyspělosti v době činu.⁷⁸ Obdobným způsobem se postupuje v případech pochybností o plné přičetnosti podle § 26 TrZ (srov. R 24/1976 Sb. rozh. tr.). K vyšetření duševního stavu mladistvého se přibere jeden znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychiatrii a znalec z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky, odvětví psychologie se specializací na dětskou psychologii (§ 58 odst. 1 ZSM). Otázka posouzení trestní odpovědnosti mladistvého v konkrétním případě náleží orgánům v trestním řízení. Znalecký posudek je pouze jedním z důkazních prostředků, které soud hodnotí v rámci volné úvahy a ve vzájemných souvislostech. Zda u mladistvého jsou či nejsou dány schopnosti rozpoznávací a určovací, je třeba posuzovat se zřetelem na povahu spáchaného činu. Soud nezjišťuje trestní odpovědnost mladistvého jako takovou, ale vždy ve vztahu ke konkrétnímu provinění (srov. přiměřeně R 17/1979).

Nová právní úprava trestněprávní odpovědnosti mladistvých s sebou přinesla otázku, zda zákonodárce v § 5 odst. 1 ZSM zavedl **zvláštní druh** (relativní či

⁷⁵ JELÍNEK, Jiří. K trestní odpovědnosti mladistvých. *Kriminalistika*, 2005, roč. 38, č. 2, s. 130.

⁷⁶ MINISTERSTVO SPRÁVEDLNOSTI ČR. *Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o soudnictví ve věcech mládeže* [online]. Dostupné na <<http://194.213.41.20/justice/ms.nsf/Dokumenty/036322D5DE73BDCBC1256A2A003C855A>>.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Rozhodnutí č. 19/2007 Sb. rozh. tr.

podmíněné) **příčetnosti**⁷⁹ nebo zda požadavek dosažení určitého stupně rozumové a mravní vyspělosti je chápán jako **samostatná obligatorní podmínka trestní odpovědnosti mladistvých**⁸⁰ vedle věku a příčetnosti.

Představitelé teoretického přístupu podporující myšlenku, že pojem nedosažení rozumové a mravní vyspělosti je zvláštní důvod nepřičetnosti, argumentují především kontinuitou právní úpravy vycházející z původní československé zákonné úpravy,⁸¹ která vnímala značnou zaostalost mladistvého v době činu jako období tzv. podmíněné nepřičetnosti (srov. důvodová zpráva k § 5 ZSM). Šámal poukazuje zejména na skutečnost, že znění § 5 odst. 1 ZSM je totožné s ustanovením vymezující nepřičetnost (§ 26 TrZ), byť pojem duševní porucha je zde nahrazen pojmem rozumová a mravní vyspělost.⁸²

Naproti tomu druhý názorový proud má za to, že rozumová a mravní vyspělost je samostatným znakem provinění, který stojí vedle věku a příčetnosti jako další obligatorní podmínka trestní odpovědnosti mladistvých. Jelínek tento názor opírá předně o vztah speciality zákona o soudnictví ve věcech mládeže k trestnímu zákonu, vyjádřený v § 1 odst. 3 ZSM, který ve vztahu k § 5 odst. 1 ZSM nelze chápat jinak, než že podmínka dostatečné rozumové a mravní vyspělosti v případě mladistvých se uplatní vedle obecných podmínek trestní odpovědnosti platných pro dospělého pachatele, tedy vedle věku a příčetnosti jako obecných znaků trestného činu.⁸³

Osobně se přikláním k výkladu ustanovení § 5 odst. 1 ZSM, který pokládá rozumovou a mravní vyspělost za samostatnou obligatorní podmínkou trestní odpovědnosti mladistvých. Nedostatečný stupeň rozumového a mravního vývoje mladistvého je projevem opožděného procesu dospívání, nikoli důsledkem duševní poruchy, která je atributem nepřičetnosti. Z tohoto důvodu se domnívám se, že mladistvý, který v době činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, by neměl být stavěn na úroveň osobě nepřičetné pro duševní poruchu. Přístup, který chápe pojem nízké

⁷⁹ K tomu např. ŠÁMAL, Pavel. K podmíněné či relativní trestní odpovědnosti mladistvého. *Právní rozhledy*, 2004, roč. 12, č. 2, s. 47-50 nebo ŘÍHA, Jiří. Ještě k nepřičetnosti podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*, 2006, roč. 5, č. 10, s. 293-299.

⁸⁰ K tomu srov. zejména JELÍNEK, Jiří. K trestní odpovědnosti mladistvých. *Kriminalistika*, 2005, roč. 38, č. 2, s. 125-131.

⁸¹ Zákon č. 48/1931 Sb. o trestním soudnictví nad mládeží.

⁸² ŠÁMAL, Pavel. K podmíněné či relativní trestní odpovědnosti mladistvého. *Právní rozhledy*, 2004, roč. 12, č. 2, 2004, s. 49.

⁸³ JELÍNEK, Jiří. K trestní odpovědnosti mladistvých. *Kriminalistika*, 2005, roč. 38, č. 2, s. 128-129.

rozumové a mravní vyspělosti v § 5 odst. 1 ZSM jako zvláštní druh, resp. důvod nepřičetnosti, podle mého názoru přesně nevystihuje podstatu tohoto ustanovení, když mladistvý bude trestně neodpovědný z důvodu své duševní nezralosti, která není patologického rázu.

Důsledky těchto rozdílných teoretických přístupů se v praxi projeví zejména u důvodu pro zastavení trestního stíhání a zproštění obžaloby. Nedostatečná rozumová a mravní vyspělost mladistvého v době činu, a to vždy ve spojení s absencí rozpoznávacích nebo ovládacích schopností ve vztahu k projednávanému činu, je v přípravném řízení a při předběžném projednání obžaloby na jedné straně důvodem pro zastavení trestního stíhání podle § 172 odst. 1 písm. e) TrŘ, resp. i podle § 188 odst. 1 písm. c) TrŘ a v hlavním líčení důvodem zprošťujícího rozsudku podle § 226 písm. d) TrŘ⁸⁴, a na druhé straně je nízká rozumová a mravní vyspělost mladistvého v přípravném řízení a při předběžném projednání obžaloby důvodem pro zastavení trestního stíhání podle § 172 odst. 1 písm. b) TrŘ, resp. i dle § 188 odst. 1 písm. c) TrŘa v hlavním líčení důvodem zprošťujícího rozsudku podle § 226 odst. 1 písm. b) TrŘ.⁸⁵

3.3.4 Možnost reakce na činy jinak trestné spáchané trestně neodpovědnými mladistvými

Vzhledem k tomu, že zákon o soudnictví ve věcech mládeže vychází ze zásady, že na každý protiprávní čin, a to i čin jinak trestný, je třeba adekvátně reagovat, stanoví ustanovení § 5 odst. 2 ZSM postup soudu pro mládež v případě, dopustí-li se mladistvý, který není trestně odpovědný z důvodu nízké rozumové a mravní vyspělosti nebo jiných zákonných důvodů, činu jinak trestného. Vedle ochranných opatření (§ 21 ZSM) může soud pro mládež vůči trestně neodpovědnému mladistvému užít obdobně postupů a opatření uplatňovaných podle tohoto zákona u dětí mladších patnácti let.

Pod pojmem **jiné zákonné důvody** vedoucí k trestní neodpovědnosti mladistvého podle tohoto ustanovení se rozumí nepřičetnost dle § 26 TrZ.⁸⁶

⁸⁴ Důvodem je nepřičetnost.

⁸⁵ Důvodem je, že stíhaný, resp. žalovaný skutek není trestným činem (resp. proviněním).

⁸⁶ ŠÁMAL, Pavel. In ŠÁMAL, Pavel (ed). *Komentář k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 45 (§ 5 ZSM).

Pod termínem **ochranná opatření**, která lze uložit mladistvému, se podle § 21 ZSM rozumí **ochranné léčení** (§99 TrZ), **zabezpečovací detence** (§ 100 TrZ), **zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty** (§ 101 až 104 TrZ) a **ochranná výchova**.

Podle § 21 odst. 2 ZSM lze ochrannou výchovu uložit mladistvému pouze podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže (§22), ochranné léčení, zabezpečovací detence a zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty se ukládají podle trestního zákoníku.

Ochranná opatření jsou vedle trestných a výchovných opatření prostředky směřujícími k dosažení účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže (srov. § 1 odst. 2 ZSM o účelu zákona a § 9 ZSM o účelu opatření). Uložení ochranného opatření je možné jen tehdy, jsou-li splněny zákonné podmínky. Mezi zákonné podmínky patří u mladistvých provinění (§6 ZSM) nebo čin jinak trestný, tedy čin, který by nehledě na osobu mladistvého (jeho trestní neodpovědnosti podle § 26 TrZ nebo § 5 odst. 1 ZSM) byl proviněním. Zatímco tedy trestní opatření lze uložit pouze trestně odpovědnému mladistvému za spáchané provinění, ochranná opatření může soud pro mládež uložit i mladistvému, který je z trestní odpovědnosti vyloučen v důsledku chybějící rozpoznávací nebo určovací schopnosti zapříčiněné nízkou rozumovou a mravní vyspělostí (§ 5 odst. 1,2 ZSM) nebo duševní poruchou (§ 26 TrZ).

Účel ochranných opatření u mladistvých je výslovně vyjádřen v § 21 odst. 1 ZSM a je jím *„kladné ovlivnění duševního, mravního a sociálního vývoje mladistvého a ochrana společnosti před páchaním provinění mladistvými.“* Na ochranná opatření se vztahuje i obecné ustanovení o účelu opatření podle ust. § 9 odst. 1 ZSM, které stanoví, že *„účelem opatření vůči mladistvému je zejména vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a přecházení dalšímu páchání provinění.“*

Potřeba uložení ochranných opatření a jejich intenzita je určována zejména potřebou léčení, výchovy a izolace mladistvého, nikoli především povahou a závažností činu.⁸⁷

⁸⁷ ŠÁMAL, Pavel. In ŠÁMAL, Pavel (ed). *Komentář k zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. 3. Vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 213 (§ 21 ZSM).

Dle § 5 odst. 2 ZSM lze vůči trestně neodpovědnému mladistvému (z důvodů uvedených v § 5 odst. 1 ZSM nebo § 26 TrZ) užít též **postupy a opatření uplatňované u dětí mladších patnácti let** podle hlavy třetí ZSM.

Smyslem ustanovení § 5 odst. 2 ZSM je rozšířit možnosti působení na trestně neodpovědného mladistvého ve vhodných případech i ukládáním opatření podle § 93 odst. 1 ZSM tak, aby bylo skutečně dosaženo účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže, který je vymezen v § 1 odst. 2 ZSM, tedy aby se „*projednáváním jeho protiprávního činu sledovalo, aby se vůči němu užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páchání protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem.*“⁸⁸

Postupy a opatření uplatňované u dětí mladších patnácti let, které mohou být uplatněny též vůči trestně neodpovědnému mladistvému, jsou vymezeny v hlavě III. ZSM. Uvedenými postupy jsou především: návrh státního zastupitelství na zahájení řízení ve věcech dětí mladších patnácti let podle § 90 odst. 1 ZSM, zahájení řízení soudem pro mládež bez takového návrhu podle § 90 odst. 2 ZSM nebo upuštění od uložení opatření podle § 93 odst. 8 ZSM.⁸⁹

Opatření jsou uvedena v § 93 odst. 1 ZSM, jedná se tedy o výchovnou povinnost, výchovné omezení, napomenutí s výstrahou, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče, dohled probačního úředníka, ochrannou výchovu a ochranné léčení.

Ochranné léčení jako jedno z možných opatření uplatňovaných u dětí mladších patnácti let bylo do ustanovení § 93 ZSM zařazeno novelou provedenou zákonem č. 301/2011 Sb. V návaznosti na § 5 odst. 2 ZSM je tedy možné ukládat ochranné léčení vůči trestně neodpovědnému mladistvému jak podle § 21, tak i podle § 93, a to navíc za odlišných podmínek. S ohledem na tuto skutečnost je tedy fakticky nutné volit mezi uložením příslušného opatření v řízení podle hlavy druhé nebo podle hlavy třetí, a to v závislosti na povaze konkrétního případu a k přihlídnutím k osobě mladistvého.⁹⁰

⁸⁸ ŠÁMAL, Pavel. In ŠÁMAL, Pavel (ed). *Komentář k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 48 (§ 5 ZSM).

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Tamtéž.

4 Zánik trestní odpovědnosti mladistvých

Při splnění zákonem stanovených podmínek může dojít k zániku trestnosti provinění neboli zániku trestní odpovědnosti pachatele. K zániku trestnosti provinění může dojít nejdříve po spáchání provinění a nejpozději do okamžiku, než je o spáchaném provinění příslušným orgánem činným podle ZSM vydáno pravomocné rozhodnutí. Důvody zániku trestnosti se označují jako **tzv. negativní podmínky trestní odpovědnosti**, to znamená, že trestnost závisí na tom, že tyto podmínky nenastaly. K těmto důvodům se přihlíží z úřední povinnosti a mají za následek, že trestní stíhání pro daný trestný čin (provinění) není možné zahájit, a bylo-li trestní stíhání již zahájeno, není možné v něm pokračovat.⁹¹

Nutno podotknout, že důvody zániku trestnosti nastávají až po spáchání provinění a v tomto směru je zánik trestnosti činu třeba odlišovat od okolností vylučujících protiprávnost, které znamenají, že určitý čin již v době jeho spáchání, tedy od počátku, není provinění z důvodu chybějících zákonných znaků provinění, a také od důvodů zániku práva státu na výkon vysloveného trestu.⁹²

Důvod zániku trestní odpovědnosti tedy zahrnují případy, kdy v důsledku skutečností nastalých dodatečně ztrácí trestní stíhání, uložení a výkon opatření svůj smysl a opodstatnění, neboť se snížila nebo zanikla škodlivost činu pro společnost, a v důsledku toho i trestnost spáchaného činu. Uvedené můžeme uzavřít tím, že zánik trestní odpovědnosti tedy způsobuje jednou provždy zánik práva státu na potrestání pachatele.

Vedle důvodů vedoucích k zániku trestnosti obsažených v trestním zákoníku může k zániku trestní odpovědnosti mladistvých pachatelů dojít na základě speciální úpravy účinné lítosti a promlčení obsažené v ZSM.

4.1 Účinná lítost

Účinná lítost upravena v ustanovení § 7 ZSM je samostatným obecným důvodem zániku trestní odpovědnosti u mladistvých. Jedná se o zvláštní případ účinné lítosti a její podmínky jsou stanoveny nezávisle na podmínkách zániku trestnosti

⁹¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 336.

⁹² Tamtéž.

uvedených v ustanovení o účinné lítosti v § 33 TrZ, která se uplatní u dospělých pachatelů.⁹³

K zániku trestnosti provinění je dle § 7 ZSM nutné, aby byly splněny **kumulativně** následující podmínky:

- jde o **provinění** (§6 odst. 1) spáchané mladistvým, na který trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice **nepřevyšuje pět let**,
- **mladistvý** po spáchání činu **dobrovolně odstranil** nebo **napravil způsobený následek**, anebo se o to **pokusil**, zejména nahradil způsobenou škodu, učinil opatření potřebná k její náhradě nebo se jinak pokusil odčinit způsobené následky,
- **mladistvý** svým chováním po spáchání činu **projevil účinnou snahu po nápravě**,
- čin **neměl trvale nepříznivých následků** pro poškozeného nebo pro společnost.

K uvedeným podmínkám bych ještě doplnila, že ustanovení o zániku trestní odpovědnosti účinnou lítostí se uplatní pouze v případě, když bylo provinění dokonáno. Jestliže by došlo pouze k pokusu takového provinění ve smyslu § 21 odst. 1 TrZ, není možný zánik trestní odpovědnosti za něj účinnou lítostí podle § 7 ZSM, ale jen za splnění podmínek podle § 21 odst. 3 TrZ.⁹⁴

K zániku trestní odpovědnosti mladistvého dojde i v případě, že jsou všechny výše stanovené podmínky splněny až po dovršení osmnáctého roku jeho věku, jelikož i po dosažení této věkové hranice je pachatel z hlediska doby spáchaného činu stále považován za mladistvého (srov. § 2 odst. 1 písm. c) ZSM).

Účinnou lítost podle § 7 ZSM je možno uplatnit jen u provinění, na které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let. K uvedenému nacházíme v judikatuře upozornění na skutečnost, že pro užití ustanovení o účinné lítosti má rozhodující význam trestní sazba obsažená v příslušné skutkové podstatě uvedené ve zvláštní části trestního zákona, přičemž na užití tohoto zákonného ustanovení o účinné lítosti nelze aplikovat § 31 odst. 1 ZSM, podle něhož se trestní sazby odnětí svobody stanovené v trestním zákoníku snižují

⁹³ ŠÁMAL, Pavel. In ŠÁMAL, Pavel (ed). *Komentář k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 60 (§7 ZSM).

⁹⁴ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 339.

u mladistvých na polovinu, přičemž však horní hranice trestní sazby nesmí převyšovat pět let (srov. 3 Tdo 1417/2003). Komentář k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže k tomu uvádí: „*Snížení trestních sazeb ve smyslu § 31 odst. 1, a to přesto, že se toto ustanovení týká mladistvého, nelze použít také z toho důvodu, že nejde o ukládání trestního opatření, nýbrž o zánik trestnosti, tj. o otázku viny. Opačný výklad by vedl k tomu, že toto ustanovení o účinné lítosti by se vztahovalo téměř na všechna provinění spáchaná mladistvým (s výjimkou provinění ohrožených výjimečným trestem vymezeným v § 31 odst. 3), neboť trestní sazby odnětí svobody u mladistvých se snižují na polovinu, přičemž nesmějí u jakéhokoli činu přesáhnout pět let (s výjimkou uvedenou v § 31 odst. 3).*“⁹⁵

Předpokladem aplikace §7 ZSM je, že mladistvý **dobrovolně odstraní nebo napraví** způsobený **následek**, anebo se dobrovolně o jeho odstranění nebo napravení **alespoň pokusí**. Odstranění nebo napravení následku, anebo pokus o ně se musí vztahovat k následku v celém rozsahu, nikoli pouze k jeho části (např. jen k jedné z více poškozených věcí).⁹⁶

Podle výslovného znění postačí i pokus o odstranění nebo napravení následku, proto jestliže se mladistvý o odstranění nebo napravení způsobeného následku alespoň pokusil, a přesto zůstane tato snaha mladistvého bez úspěchu, účinná lítost mu bude při splnění ostatních podmínek prospívat.⁹⁷ Tím, že zákon o soudnictví ve věcech mládeže umožňuje použít zvláštní ustanovení o účinné lítosti i v případě pokusu, na rozdíl od obecné úpravy o účinné lítosti v § 33 TrZ, je podstatně rozšířena možnost mladistvého dosáhnout tímto způsobem zániku trestnosti.

Odstranění následku předpokládá, že porucha chráněného zájmu již nastala, ale mladistvý odstranil způsobené změny na chráněném zájmu, a v podstatě tak obnovil stav, který byl před jeho činem, např. odevzdal na policii nedovoleně opatřenou střelnou zbraň ve smyslu § 279 TrZ.⁹⁸

Napravení následku vyžaduje **aktivní činnost mladistvého**, např. opravil věc úmyslně poškozenou v případě provinění poškození cizí věci podle § 228 odst. 1 TrZ (srov. R 11/1980). Jestliže by došlo k napravení následku bez přičinění mladistvého působením jiných osob, mladistvému to z hlediska ustanovení o účinné lítosti neprospívá (srov. přim. R 40/1952). Není-li uvedení v předešlý stav alespoň

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Tamtéž, s. 61.

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Tamtéž.

v podstatných rysech možné, nepřichází použití zvláštního ustanovení o účinné lítosti v úvahu.⁹⁹

Podmínkou účinné lítosti jak v případě odstranění způsobeného následku, tak v případě jeho napravení, popř. pokusu o jeho odstranění nebo napravení, je dobrovolné jednání mladistvého. **Dobrovolnost** vyjadřuje svobodné rozhodnutí pachatele, které svědčí o jeho pozitivním obratu ve vztahu k provinění a případným způsobeným následkům.¹⁰⁰ Na pohnutce nezáleží, ale může jí být i obava z odhalení trestného činu a z eventuálních trestních následků. Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu dobrovolnost jednání pachatele není vyloučena jen proto, že jednal pod vlivem obavy z trestního stíhání. Jednání však není dobrovolné, jestliže pachatele k němu vede vědomí (třeba i mylné), že jeho čin je již prozrazen, nebo jedná-li pod tlakem již bezprostředně hrozícího trestního stíhání (R 35/2001). O dobrovolnost též nejde, vyčkává-li pachatel s odstraněním škodlivého následku na to, zda příslušný orgán jeho čin odhalí, resp. oznámí orgánům činným v trestním řízení.¹⁰¹

Co je v rámci úpravy účinné lítosti ve vztahu k mladistvým specifické a nenacházíme to v právní úpravě institutu účinné lítosti dospělých pachatelů je nezbytná odpovědnost mladistvého pachatele v tom smyslu, že chováním musí **projevit účinnou snahu po své nápravě**, především v tom směru, že si uvědomil spáchání svého provinění a na základě toho změnil způsob svého života tak, aby se vyvaroval dalšího páchaní trestné činnosti (např. přerušil styky se „špatnou společností“, zanechal škodlivých návyků, požívání alkoholu apod.). Důležitý je postoj mladistvého k jeho provinění, kdy mladistvý zpravidla dozná svůj čin a projeví nad ním lítost.¹⁰²

Předpokladem zániku trestnosti je rovněž skutečnost, že **čin neměl trvale nepříznivé následky pro poškozeného nebo pro společnost**. Těmito následky se rozumí nejen materiální škody, ale také nehmotné újmy, například trvalé poškození zdraví. Přetrvávají-li nepříznivé následky provinění, resp. nelze vzhledem k charakteru, rozsahu a závažnosti provinění tyto následky zcela odstranit, k zániku trestnosti nemůže dojít.¹⁰³

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ ŠÁMAL, Pavel. In ŠÁMAL, Pavel (ed). *Komentář k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 63 (§ 7 ZSM).

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Tamtéž, s. 64.

¹⁰³ Tamtéž.

Procesní důsledky zániku trestnosti z důvodu § 7 ZSM jsou upraveny především v ustanoveních § 172 odst. 1 písm. f), § 188 odst. 1 písm. c) a § 226 písm. e) TrŘ. V přípravném řízení nebo při předběžném projednání obžaloby je tedy na místě zastavení trestního stíhání, hlavním líčení pak zproštění obžaloby.

Na závěr pojednání o účinné lítosti bych ráda poznamenala, že úprava účinné lítosti podle § 7 ZSM vhodně zapadá do myšlenkového konceptu filosofie restorativní justice, ze které zákonodárce při tvorbě ZSM vycházel. Nacházíme zde dobrovolné odstranění či napravení následků, náhradu škody, také odpovědný přístup pachatele ve smyslu touhy po vlastní nápravě a v neposlední řadě absenci trvale nepříznivých následků nejen ve vztahu ke společnosti, ale rovněž ve vztahu ke konkrétnímu poškozenému subjektu.¹⁰⁴

4.2 Promlčení

Při promlčení je zánik trestní odpovědnosti nebo trestnosti spojen s uplynutím zákonem stanovené doby. Institut promlčení trestní odpovědnosti je upraven v § 8 ZSM, ačkoli se zde, ne zcela přesně, hovoří o promlčení trestního stíhání. Trestní stíhání je procesněprávní povahy a v tomto případě nezaniká jen možnost trestně stíhat mladistvého, ale zaniká jeho trestní odpovědnost, kdy teprve důsledkem zániku trestnosti je zánik příslušného práva na stíhání mladistvého.¹⁰⁵

Hmotněprávní důvody promlčení spočívají v tom, že pachatel přestal být pro společnost hrozbou, což vyplývá z faktu, že po dobu promlčecí lhůty nespáchá nový stejně závažný nebo závažnější čin, v důsledku čehož postupně slábne, až docela zaniká zájem společnosti na stíhání a potrestání pachatele, neboť uložený trest by již nesplnil svůj účel, a není ho již proto třeba. Uložení trestu až po delší době by bylo v rozporu i s účelem trestu. **Procesní důvody promlčení** trestnosti činu vyplývají z těžkostí spojených s prováděním trestního řízení. S přibývajícím časem totiž oslabuje síla a průkaznost důkazních prostředků, stejně jako faktická možnost jejich provádění.¹⁰⁶

Trestnost činu, a tedy i trestní odpovědnost, zaniká uplynutím promlčecí doby, která je odstupňována podle trestní sazby na trestní čin, o jehož promlčení se jedná.

¹⁰⁴ ŠTEFÁNIK, Ondrej. Účinnost ve smyslu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Státní zastupitelství*, 2011, č. 1-2, s. 60.

¹⁰⁵ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 341.

¹⁰⁶ ŠÁMAL, Pavel. In ŠÁMAL, Pavel (ed). *Komentář k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 66 (§ 8 ZSM).

V § 8 ZSM je stanovena **speciální promlčecí doba**, která je oproti obecné úpravě v kratším trvání, jelikož včasná reakce na spáchaný trestný čin u této kategorie pachatelů je mimořádně důležitá, a to:

- a) u provinění, na které trestní zákoník stanoví výjimečný trest, činí promlčecí doba **deset let**,
- b) u provinění s horní hranicí trestní sazby odnětí svobody nejméně deset let je promlčecí doba **pět let**,
- c) u ostatních provinění je promlčecí doba stanovena na **tři roky**.

Z uvedeného vyplývá, že rozhodující pro určení délky promlčecí doby jsou nesnížené trestní sazby uvedené ve zvláštní části trestního zákoníku.

Podle § 8 odst. 2, 3 platí, že ohledně počátku, stavení a přerušení promlčecí doby se užijí ustanovení trestního zákoníku. Obecná ustanovení trestního zákoníku se použijí také ohledně případů, kdy uplynutím promlčecí doby trestnost provinění nezaniká (viz. §35 TrZ).

Promlčecí doba začíná běžet od spáchání provinění, tedy od okamžiku, kdy bylo provinění dokonáno, resp. v případě pokračujících, trvajících a hromadných provinění od okamžiku, kdy byla trestná činnost ukončena. Rozhodná je doba ukončení jednání, pokud je však znakem skutkové podstaty účinek, popř. těžší účinek, pak promlčecí doba začíná běžet od vzniku účinku nebo těžšího účinku. U skutkových podstat provinění, jejichž znakem je vznik majetkové škody, je nutno za okamžik spáchání činu považovat vznik škody, resp. vznik škody charakterizované zákonem jako těžší následek.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 72.

5 Trestní zákonodárství nad mládeží v zemích Evropy

Právní úprava trestní odpovědnost mladistvých se v jednotlivých zahraničních právních systémech odlišuje v závislosti na historických, sociálních, kulturních a politických aspektech daného státu. V současnosti se ve světě rozlišují dva základní modely zacházení s mládeží. Jedná se o model sociálně-opatrovnický a model justiční.

Sociálně-opatrovnický model („*social welfare model*“) je zaměřen na blaho mládeže a jednoznačně upřednostňuje nápravu mladého delikventa před potrestáním. Tento model zohledňuje vliv sociálního prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, a vychází z teze, že trestné jednání mladého delikventa úzce souvisí s jeho sociálními, psychickými nedostatky a tyto nedostatky se jen stěží odstraní uložením trestu. Řízení s delikventem probíhá neformálně a nezastupitelnou roli v něm hrají sociální pracovníci a psychologové, kteří provedou analýzu problému dítěte a stanoví plán léčby s důrazem na kladné sociální působení.¹⁰⁸

Justiční model („*justice model*“) naproti tomu pohlíží na trestnou činnost jako na záležitost individuální volby pachatele, který se na základě svobodné vůle rozhodne trestný čin spáchat či nikoli. Je tedy správné volat pachatele k odpovědnosti za jeho protiprávní jednání v rámci řádného trestního řízení.¹⁰⁹

Uvedené modely zacházení s mládeží se v žádné zemi nevyskytují ve své čisté podobě, ale dochází k prolínání a kombinaci těchto dvou modelů. K sociálně opatrovnickému modelu se přiklání trestní právo mládeže v Polsku, Belgii, Portugalsku a ve Švýcarsku. Naproti tomu ve většině evropských zemí trestní zákonodárství nad mládeží vychází z modelu justičního, jmenovitě se jedná o Českou republiku, Rakousko, Německo, Itálii, Slovinsko, Slovensko, Španělsko, Francii, Řecko, Nizozemí, Dánsko, Finsko, Norsko, Švédsko, Turecko, Anglii a Wales.¹¹⁰

Značné odlišnosti se v jednotlivých zahraničních právních úpravách projevují i v rozdílné věkové hranici počátku trestní odpovědnosti. Švýcarsko bylo až do roku 2007 zemí, ve které platila nejnižší hranice trestní odpovědnosti v Evropě. Samostatný spolkový zákon o trestním právu mladistvých „*Jugendstrafgesetz*“, který

¹⁰⁸ ZEZULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: Masarykova univerzita, 1997, s. 109.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 108.

¹¹⁰ HORKÁ, Kateřina. Hranice trestní odpovědnosti mladistvých ve vybraných evropských zemích. *Státní zastupitelství*, 2008, roč. 5, s. 37.

nabyl účinnost dne 1. ledna 2007, zvýšil dolní věkovou hranici trestní odpovědnosti ze 7 na 10 let. Zvýšení bylo odůvodňováno především tím, že děti mladší 10 let páchají trestné činy pouze zřídka a jedná se převážně o bagatelní kriminalitu.¹¹¹

V současné době je nejnižší hranice trestní odpovědnosti ve Skotsku, kde je stanovena na 8 let. V Anglii a Walesu byl dolní hraniční věk snižen ze 13 let na 10 let zákonem o trestné činnosti a narušování veřejného pořádku z roku 1998 („*Crime and Disorder Act*“). Přijatý zákon zrušil právní princip *doli incapax*, kterým byla zakotvena vyvratitelná právní domněnka, že děti ve věku od 10 do 13 let jsou nezpůsobilé spáchat trestný čin. Tato zásadní změna nastala po případu *James Bulger*, kdy dva desetiletí chlapci spáchali brutální vraždu na dvouletém dítěti.¹¹²

Velká Británie byla kritizována z důvodu zrušení principu *doli incapax*, resp. z důvodu příliš nízké věkové hranice trestní odpovědnosti. Výbor pro práva dítěte OSN doporučuje, aby dolní věková hranice trestní odpovědnost nebyla nižší než 12 let, ideálně by se měla pohybovat mezi 14 a 16 lety jako v ostatních evropských státech.

5.1 Komparace s Rakouskem

Společná historie České republiky a Rakouska se váže i k jednotnému trestnímu zákonodárství nad mládeží. Právní úprava trestní odpovědnosti mladistvých, která byla zakotvena v rakouském trestním zákoníku z roku 1852, platila na našem území do roku 1931.¹¹³ Historická i kulturní provázanost obou zemí byla nepochybně důvodem, proč se právě rakouská právní úprava stala pro zákonodárce českého zákona o soudnictví ve věcech mládeže významnou inspirací.¹¹⁴

Obdobně jako v České republice je trestní právo mládeže v Rakousku upraveno samostatným právním předpisem, zákonem o soudnictví nad mládeží „*Jugendgerichtsgesetz BGBI Nr 599/1988*“ (dále také jen „JGG“), který nabyl účinnosti dne 1. ledna 1989.

¹¹¹ Tamtéž, s. 38.

¹¹² HAMILTON, Carolyn, HARVEY, Rachel. Role statistiky a veřejného mínění v procesu implementace mezinárodních standardů soudnictví ve věcech mládeže - Případová studie 2: Bulger a Velká Británie: reakce médií, veřejnosti a vlády. In *Kriminalita a trestní justice*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007, s. 129-138.

¹¹³ 1. 10. 1931 nabyl účinnost ZTSM.

¹¹⁴ VÁLKOVÁ, Helena, HULMÁKOVÁ, Jana. (Ne)odpovědnost mladistvého podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže *de lege lata* i *de lege ferenda*. *Státní zastupitelství*, 2007, roč. 4, č. 5, s. 43.

Zákon o soudnictví nad mládeží je komplexním právním předpisem obsahujícím ustanovení hmotněprávní i procesněprávní povahy. Obecné trestněprávní předpisy, tj. zejména trestní zákon a trestní řád, se užití subsidiárně.

Český ZSM i rakouský JGG vychází z justičního modelu zacházení s mládeží a zároveň oba předpisy obsahují prvky restorativní justice, která si klade za cíl výchovně působit na mladistvé pachatele, aby se v budoucnu zdrželi další trestné činnosti.¹¹⁵

Hmotněprávní úprava JGG vymezuje v § 1 **dvě věkové kategorie osob**:

- **nezletilí** („Unmündige“), tj. osoby, které nedovršily 14. rok věku,
- **mladiství** („Jugendliche“), tj. osoby, které dovršily 14. rok věku, ale ještě nepřekročili 18. rok věku.

Na rozdíl od České republiky činí dolní věková hranice počátku trestní odpovědnosti v Rakousku 14 let. Horní věková hranice, která je spojena s dovršením 18 let, platí v Rakousku od roku 2001, kdy byla přijata novela zákona o soudnictví nad mládeží, která snížila horní věkovou hranici trestní odpovědnosti u mladistvých z 19 na 18 let. Novela JGG reagovala na skutečnost, že se v rakouském civilním právu snížil věk plnoletosti.¹¹⁶

Trestný čin mládeže („Jugendstraftat“) je definován v § 1 bod 3 JGG jako jednání, za které hrozí soudní trest a kterého se dopustil mladistvý. Zde je nutné poznamenat, že doslovný překlad „Jugendstraftat“ se neshoduje s českým označením provinění.

Dopustí-li se nezletilý jednání, za které hrozí trest, není dle JGG trestně odpovědný. Je-li však obava, že bude ohrožen jeho osobní vývoj, může mu být uloženo opatření podle rodinného práva nebo předpisů o sociálně právní ochraně dětí. O tom, zda je nutno použít opatření uvedená v § 2 odst. 1 JGG rozhoduje poručenský nebo opatrovnický soud. Mezi opatření, která mohou být uložena dle všeobecného občanského zákoníku (ABGB) nebo zákona o péči o mládež (JWG), patří zejména umístění u příbuzných či v pěstounské péči, odejmutí nezletilého dítěte rodičům nebo omezení jejich péče o dítě.¹¹⁷

Trestní odpovědnost mladistvých v Rakousku je dle § 4 odst. 2 bod 1 JGG vymezena rovněž jako **relativní**. Mladiství, který v době spáchání činu není ještě

¹¹⁵ HORKÁ, Kateřina. Trestní právo nad mládeží v Rakousku. *Státní zastupitelství*. 2007, roč. 5, č. 5, s. 49.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 50.

z určitých důvodů dostatečně zralý, aby pochopil protiprávnost činu nebo aby podle tohoto úsudku jednal, není trestně odpovědný. Trestní odpovědnost mladistvých je zde podmíněna tzv. zralostí (na rozdíl od ZSM, kde se hovoří o rozumové a mravní vyspělosti). Jedná se o tzv. zpozdilou zralost ve vývoji, která musí být výjimečného stupně. Nestačila by pouze skutečnost, že mladistvý např. neprospívá ve škole, opakovaně propadl apod. Přitom u závažnějších forem trestné činnosti (např. loupeže) lze zpravidla očekávat, že je jejich protiprávnost mladistvým zřejmá, v porovnání např. s některými lehčími formami kriminality. Vývojová nezralost může spočívat např. v zanedbanosti či sociálních nedostatcích.¹¹⁸

Nejedná-li se o nezralost podmíněnou vývojem, ale o duševní nemoc, duševní postižení, o hlubokou poruchu vědomí nebo jinou obdobnou duševní poruchu, nepoužije se § 4 odst. 2 bod 1 JGG, ale ustanovení o nepřičetnosti podle § 11 StGB („*Strafgesetzbuch*“). Pokud přichází v úvahu § 4 odst. 2 bod 1 JGG, pak nesmí být mladistvý umístěn do ústavu pro abnormální pachatele (§ 21 odst. 1 StGB).

Oproti české trestní úpravě ustanovení § 4 odst. 2 bod 2 JGG stanoví další důvod vylučující trestní odpovědnost mladistvých. Ustanovení se vztahuje pouze na mladistvého, který před dovršením 16. roku věku spáchá přečin (maximální hranice trestní sazby je tři roky), jeho zavinění není kvalifikováno jako těžké a je zřejmé, že k odvrácení mladistvého od další trestné činnosti není třeba užití trestního práva.¹¹⁹

Zákon o soudnictví nad mládeží se na rozdíl od českého ZSM vztahuje ještě na jednu věkovou skupinu osob, jedná se o **tzv. mladé dospělé** („*junge Erwachsene*“), tj. osoby které dovršily 19. rok věku a nepřekročily 21. rok věku. Snahy o zakotvení zvláštní právní úpravy pro tuto věkovou kategorii osob probíhaly v Rakousku několik desetiletí. Bylo zdůrazňováno, že vývoj u osob do 21 let není zcela dokončen a tudíž výchovná opatření pro tyto osoby mohou mít zásadní význam. Dopustí-li se mladý dospělý trestného činu, přichází v úvahu užití zvláštních ustanovení JGG, která modifikují ustanovení trestního zákona, zejména v oblasti sankcí, v rámci trestního řízení se použijí procesní ustanovení upravená v JGG.¹²⁰ Lze tedy shrnout, že mladí dospělí jsou z hmotněprávního hlediska posuzováni jako dospělí pachatelé s určitými zmírněními, ale z hlediska procesněprávního jsou vůči nim užívána ustanovení JGG.

¹¹⁸ VÁLKOVÁ, Helena, HULMÁKOVÁ, Jana. (Ne)odpovědnost mladistvého podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže de lege lata i de lege ferenda. *Státní zastupitelství*, 2007, roč. 4, č. 5, s. 44.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ HORKÁ, Kateřina. Trestní právo nad mládeží v Rakousku. *Státní zastupitelství*. 2007, roč. 5, č. 5, s. 50.

Zákon o soudnictví nad mládeží obdobně jako česká právní úprava nabízí odstupňovanou škálu trestněprávních reakcí, které se mohou proti delikventnímu mladistvému užít. To je patrné zejména v právní úpravě odklonů v trestním řízení a dále ve vytvoření podmínek pro co nejširší využívání mimosoudního narovnání mezi mladistvým pachatelem a obětí.¹²¹

¹²¹ VÁLKOVÁ, Helena, HULMÁKOVÁ, Jana. (Ne)odpovědnost mladistvého podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže de lege lata i de lege ferenda. *Státní zastupitelství*, 2007, roč. 4, č. 5, s. 44.

6 Kriminalita mládeže

Trestná činnost mladistvých pachatelů jako výlučný předpoklad jejich trestní odpovědnosti je v celosvětovém měřítku dlouhodobě zkoumanou oblastí. Významnou úlohu ve zkoumání stavu kriminality v České republice sehrává Institut pro kriminologii a sociální prevenci (dále jen „Institut“ nebo také „IKSP“), jehož zřizovatelem a řídicím orgánem je Ministerstvo spravedlnosti České republiky. Institut již řadu let věnuje soustavnou pozornost problematice nežádoucích projevů mládeže s důrazem na hledání příčin a zkoumání podmínek rozvoje těchto projevů. Výsledná zjištění jsou velice důležitá především pro vytvoření účelných preventivních programů a opatření, které umožní kriminalitu mládeže snižovat.¹²²

V této kapitole, ve které se zaměřím na vnější příčiny vedoucí dospívající jedince k delikventnímu jednání a následně na typickou kriminalitu mladistvých, budu vycházet také z některých poznatků vyplývajících z průzkumů provedených právě v rámci činnosti Institutu.

6.1 Vnější příčiny kriminálního jednání mládeže

V průběhu historie se vyvinula řada teorií s cílem „vystopovat“ příčiny podmiňující vznik a vývoj delikventního jednání. Kriminogenní rizikové faktory, které vyvolávají, usnadňují nebo podporují páchaní trestné činnosti, jsou vzájemně a kombinovaně propojené, proto žádný faktor sám o sobě nemůže být pokládán za výhradní a jednoznačnou příčinu kriminálního chování.

Zjednodušeně můžeme říci, že existují dvě hlavní kategorie příčin vyvolávající vznik kriminálního jednání osob. Jedná se **vnitřní (biologické)** faktory a **vnější (sociální)** faktory.

Základem **příčin biologického charakteru** jsou vrozené predispozice osoby v podobě určitých povahových vlastností, charakteru, úrovně inteligence nebo také psychických nemocí či jiných psychologických poruch a odchylek, které negativním způsobem ovlivňují vývoj jedince. Naproti tomu **vnější příčiny kriminality** mají původ ve výchovném a sociálním prostředí, ve kterém se jedince nachází.¹²³

¹²² Oficiální internetová stránka IKSP je <<http://www.ok.cz/iksp/onas.html>>.

¹²³ MATOUŠEK, Oldřich, MATOUŠKOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. 3. vydání. Praha: Portál, 2011, s. 21 a násl.

Vnější prostředí ovlivňuje psychický vývoj každého jedince individuálně specifickým způsobem, který závisí jak na kvalitě, intenzitě a době působení tohoto prostředí, tak na dědičných předpokladech, které jsou jím stimulovány. Významným procesem v životě člověka je **tzv. proces socializace**, který rozvíjí takové vlastnosti a kompetence umožňující postupnou integraci jedince do určité společnosti. V rámci procesu socializace si jedinec osvojuje základní sociální normy, hodnoty, způsoby uvažování, chování, a vytváří si tak vlastní hodnotový systém morálních principů, který je více nebo méně v souladu s obecně uznávaným systémem hodnot a pravidel v rámci dané společnosti.¹²⁴

Mezi hlavní socializační činitele, které ovlivňují mladého jedince v období dospívání, řadíme: rodinu, školu a vrstevnické skupiny.¹²⁵

Nejvýznamnější sociální skupinou, fungující jako primární socializační činitel, je **rodina**. Mnohé kriminologické průzkumy¹²⁶ dokazují, že mladiství pachatelé provinění pocházejí často z nestabilního rodinného zázemí. Osoby, které děti vychovávají, jsou bez etických a mravních předpokladů k dobré výchově, bez vzdělání a kvalifikace, se špatným vztahem k práci. Rodinné prostředí mladých delikventů bývá narušeno různými negativními jevy, jako např. alkoholismem, kriminální zátěží, obecnou asocialitou v chování či neschopností hospodařit s finančními prostředky.

Narušené rodinné prostředí a absence vzorů hodných následování s sebou mnohdy přináší další problémy, jako např. špatný prospěch ve škole, sdružování se v partě jedinců pocházejících z obdobně nestabilních a nízko sociálně ekonomických rodinných poměrů, užívání návykových látek či vyhledávání nezákonné formy zábavy. Sama rodina tedy často bývá primární příčinou a „inspirátorem“ dříve nebo později kriminální dráhy mladistvých, kteří mnohdy pouze doplní či umocní rodinnou tradici.

Dalším rizikovým faktorem může být **školní prostředí**. Nástup do školy je pro každé dítě významnou životní změnou, která s sebou nese určité nároky. Dítě se musí přizpůsobovat novému dennímu rytmu, ale i pravidlům. Poprvé se setkává s hodnocením svého výkonu. Případné dlouhodobé negativní hodnocení ze strany učitele může vést k situaci, kdy se škola stává místem, které je asociováno

¹²⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 1. vydání. Praha: Portál, 2000, s. 19.

¹²⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005, s. 347.

¹²⁶ Např. průzkum: VEČERKA, Kazimír a kol. *Mladí pachatelé na prahu tisíciletí*: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Dostupné na <<http://www.ok.cz/iksp/docs/307.pdf>>.

s neúspěchem, ponížením či výsměchem, místem, kterému je třeba se vyhnout nebo s ním aktivně bojovat. Tento postoj vede k prvním kázeňským problémům a v neposlední řadě až k záškoláctví, které bývá prvním krokem nežádoucího chování.¹²⁷

Je známou skutečností, že v období dospívání mají mladí lidé tendenci sdružovat se v rámci **vrstevnické skupiny** (vytvářejí tzv. party), která významným způsobem ovlivňuje chování jednotlivce. Skupina vrstevníků poskytuje mladému člověku oporu, sdílí jeho zájmy i starosti. Každá vrstevnická skupina může představovat více nebo méně stresující nárok. Mladý jedinec se hnán potřebou obstat v očích vrstevníků jako někdo, kdo je „v pořádku“, kdo plně sdílí její hodnoty, kdo se neodlišuje.¹²⁸ Ovlivňování ze strany vrstevníků může tedy významně přispět k počátku kriminálního jednání mladého jedince.

6.2 Typická trestná činnost mladistvých

Statistická data orgánů činných v trestním řízení dokládají, že mladiství se ve více jak polovině případů dopouštějí **majetkové trestné činnosti**. Ne jinak tomu bylo v roce 2012 (viz. přílohy graf „Struktura spáchaných provinění za rok 2012“)¹²⁹, kdy bylo z celkového počtu 4 713 spáchaných skutků mladistvými 2 605 majetkových trestných činů. Mladiství se dopustili 1334 prostých krádeží a v 1105 krádeží vloupáním. Častým objektem zájmů mladistvých zlodějů bývají různé dopravní prostředky, mobilní telefony či cennosti. V roce 2012 bylo mladistvými odcizeno 190 automobilů, ve 101 případech se jednalo o krádeže věcí z nich. Pachatelé této trestné činnosti jsou motivováni především potřebou rychle a bezpracně získat finanční prostředky. Ojedinelé ale nejsou ani takové projevy majetkové kriminality, kdy cena vlastního lupu je nepodstatná a jde spíše o satisfakci z „odvahy“ zmocnit se nějaké cizí často nepotřebné věci.¹³⁰

Specifickou formou majetkové kriminality mladistvých je **vandalismus**. Za vandalismus označujeme svévolné rozbíjení a ničení veřejného a soukromého majetku. Toto jednání nepřináší pachateli žádné materiální obohacení a nemá pro

¹²⁷ MATOUŠEK, Oldřich, MATOUŠKOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. 3. vydání, Praha: Portál, 2011, s. 74 – 77.

¹²⁸ Tamtéž, s. 83.

¹²⁹ Statistické přehledy kriminality za rok 2012 Policie ČR. Dostupné na <<http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2012.aspx>>.

¹³⁰ Např. průzkum: VEČERKA, Kazimír a kol. *Mladí pachatelé na prahu tisíciletí*: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Dostupné na <<http://www.ok.cz/iksp/docs/307.pdf>>.

něj zpravidla žádný motiv. Mladiství tak většinou konají pro vlastní potěšení, z důvodu nudy či pod vlivem drog.¹³¹ Pojem vandalismus trestní zákon nezná, jeho projevem je trestný čin poškození cizí věci (§ 228 TrZ), který zahrnuje rovněž tzv. sprejství (§ 228 odst. 2 TrZ), které je příznačné právě pro mladé delikventy.

Poměrně častým projevem protiprávního jednání mládeže je **šikana**. V právním řádu neexistuje žádný právní předpis, který by termín šikana definoval. V právní praxi bývá tento pojem používán jako synonymum pro úmyslné jednání, které je namířeno proti jinému subjektu a které útočí na jeho důstojnost.¹³² Může se tak dít v podobě slovních útoků, fyzické agrese nebo hrozby násilí. Tento nebezpečný jev se mnohdy objevuje ve školách, dětských domovech, výchovných ústavech, věznicích pro mladistvé a jiných dětských kolektivech.¹³³

V posledních letech se vyvinula a rozmohla mezi mládeží zcela nová specifická forma šikany, tzv. kyberšikana („*cyberbullying*“). Kyberšikana je druh šikany, který využívá moderní komunikační a informační technologie k zobrazování či posílání záznamů či zpráv jiné osobě.¹³⁴ Některé projevy kyberšikany mohou nabývat takové intenzity a podoby, že jsou trestněprávně postižitelné, a tudíž spadají pod kategorii kriminality. Kyberšikana by mohla být trestněprávně posouzena například jako trestný čin pomluvy (§ 184 TrZ).¹³⁵

Mladiství se dále nezřídka dopouštějí provinění výtržnictví podle § 358 TrZ či nedovolené výroby a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy podle § 283 TrZ.

Na závěr bych upozornila, že mladiství se v roce 2012 dopustili 829 násilných trestných činů. Z toho 289 loupeží a 291 úmyslného ublížení na zdraví. Spáchali dvě provinění vraždy.

¹³¹ Např. průzkum: VEČERKA, Kazimír a kol. *Mladí pachatelé na prahu tisíciletí*: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Dostupné na <<http://www.ok.cz/iksp/docs/307.pdf>>.

¹³² Šikana bývá v praxi zpravidla trestněprávně kvalifikována jako trestný čin resp. provinění vydírání (§ 175 TrZ), omezování osobní svobody (§ 176 TrZ), poškození cizí věci (§ 228 TrZ) nebo ublížení na zdraví (§ 146 TrZ).

¹³³ KUČHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. Vydání. Praha: C. H. Beck. 2005, s. 272.

¹³⁴ CHROMÝ, Jakub. Cyberbullying – nový fenomén delikvence mládeže. *Státní zastupitelství*, 2008 roč. 6, č. 7-8, s. 36.

¹³⁵ Tamtéž, s. 40.

7 Zhodnocení platné právní úpravy trestní odpovědnosti mladistvých v ČR – návrhy de lege ferenda

Je tomu právě deset let, kdy byl přijat zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Tento speciální právní předpis významně změnil a doplnil právní úpravu trestní odpovědnosti mladistvých, jejich sankcionování i řízení ve věcech mladistvých.

Aktuální právní úprava trestní odpovědnosti mladistvých, která je obsažena ve zvláštním zákoně, nahradila předchozí koncepci, podle které byla trestní odpovědnost mladistvých a jejich trestání spolu s trestním právem dospělých obsažena v jediném obecném právním předpise a koncipována pouze jako výjimka z obecné právní úpravy vztahující se na dospělé pachatele. Přijetí právního předpisu upravující samostatně trestní odpovědnost mladistvých bylo podle mého názoru pozitivní změnou v českém právním řádu, jelikož kategorie mladistvých je specifickou věkovou skupinou vyžadující odlišný přístup posuzování trestní odpovědnosti.

K nevýznamnějším změnám v oblasti trestního práva mladistvých náleží nové vymezení zásad soudnictví ve věcech mládeže, zvláštní důvody zániku trestní odpovědnosti mladistvých, odlišná koncepce sankcionování mladistvých v podobě výchovných, ochranných a trestních opatření. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže zavedl také nové označení pro trestný čin mladistvého, který nazývá provinění. Z tohoto odlišného termínu je podle mého názoru ihned patrné, že se jedná o čin, který je z důvodu nízkého věku, a tudíž nedokončeného vývoje jeho pachatele třeba posuzovat odlišně od trestných činů dospělých delikventů.

Trestní odpovědnost mladistvých je v České republice od účinnosti ZSM koncipována jako relativní neboli podmíněná, která znamená, že způsobilost být pachatelem je vázána na okolnost, že mladistvý je natolik mentálně a mravně vyspělý, aby dokázal pochopit význam a důsledky svých skutků (schopnost rozpoznávací) a své jednání na základě tohoto poznání ovládnul (schopnost určovací).¹³⁶ Na rozdíl od trestní odpovědnosti absolutní je tedy třeba, aby byla splněna další obligatorní podmínka trestní odpovědnosti mladistvých stojící vedle

¹³⁶ Ustanovení § 5 odst. 1 ZSM.

věku a přičetnosti, a to podmínka dostatečné rozumové a mravní vyspělosti mladistvého.

Samotný termín rozumové a mravní vyspělosti ani kritéria, podle kterých by mohla být rozumová a mravní vyspělost posuzována, nejsou ke škodě věci v ZSM vymezena. Definice, která je obsažena v § 5 odst. 1 ZSM, je nepřilíš zdařilá, jelikož kombinuje prvky nepřičetnosti s prvky rozumové a emoční nevyzrálosti, proto by zákonodárce *de lege ferenda* měl přistoupit k novému vymezení a stanovit kritéria umožňující v praxi důsledně odlišit případy, kdy bude mladistvý vyloučen z trestní odpovědnosti v důsledku nízké úrovně biologické, sociální a psychické zralosti od případu trestní neodpovědnosti mladistvého z důvodu absence rozpoznávací nebo určovací schopnosti v době činu zapříčiněné duševní poruchou.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže nepřinesl snížení věkové hranice trestní odpovědnosti, která je nadále spojována s dovršením patnáctého roku věku. Již řadu let se však o možném snížení věkové trestní hranice diskutuje. Zastánci snížení dolní věkové hranice trestní odpovědnosti poukazují především na rychlejší somatickou i duševní vyspělost dnešní mládeže, než tomu bylo před desítkami let, kdy byl koncipován trestní zákon č. 86/1950 Sb., nadto se domnívají, že nedostatečně účinný postup vůči delikventním dětem může vést k pocitu beztrestnosti.¹³⁷

Odpůrci snížení věkové hranice počátku trestní odpovědnosti upozorňují na vedlejší negativní účinky trestní represe, způsobující možnou akceleraci kriminální dráhy dospívajícího jedince, a dále připomínají zejména skutečnost, že systém soudnictví ve věcech mládeže je legislativně upraven tak, že umožňuje adekvátně reagovat i na činy jinak trestně spáchané trestně neodpovědnými dětmi.¹³⁸

Osobně zastávám názor, že dolní věková hranice určující počátek trestní odpovědnosti by měla být *de lege ferenda* snížena na 13 let, a to pouze u typově nezávažnějších taxativně vymezených trestných činů proti životu a zdraví. V případě ostatních trestných činů by současná věková hranice 15 let měla být zachována. Domnívám se, že zákon o soudnictví ve věcech mládeže, nepočítá s řídkou, ale existující eventualitou nebezpečných dětských delikventů, před nimiž je potřeba chránit společnost.

¹³⁷ Srov. např. MAREŠOVÁ, Alena. K diskuzi o snížení hranice trestní odpovědnosti v ČR a uplatňování alternativních trestů a opatření u delikventních dětí a mladistvých. *Trestní právo*, 1997, roč. 2, č. 1, s. 12-16.

¹³⁸ Srov. např. MATIAŠKO, Maroš. K otázce věkové hranice trestní odpovědnosti. *Realita a mystifikace. Trestněprávní revue*, 2008, roč. 7, č. 7, s. 214-221.

Přes uvedené nedostatky je podle mého názoru zákon o soudnictví ve věcech mládeže vyspělým legislativním nástrojem obsahující celou řadu moderních prvků, které umožňují s delikventní mládeží adekvátně pracovat. Především pozitivně lze hodnotit širokou škálu možných zákonných opatření, která byla významně rozšířena oproti předchozí právní úpravě.

Znepokojivá jsou ovšem kriminologická zjištění,¹³⁹ podle kterých jsou některá opatření v praxi stěží aplikovatelná. Faktické aplikaci brání především finanční a personální nedostatečnost orgánů a organizací zajišťujících realizaci a kontrolu chování mladého delikventa. Tento stav je zřejmý zejména u Probační a mediální služby, jejíž nedostatečná odborná personální vybavenost znamená, že dohled, jeden z nejpodstatnějších nástrojů zajišťující sledování chování mladistvého, může být aplikován ke škodě věci více méně jen formálně.

Na závěr bych ráda poznamenala, že trvalé snižování množství delikventní mládeže je podstatně spojeno s včasnou primární prevencí, neboť jak je známo, trestné činnosti je lépe předcházet účinnou prevencí, než ji následně trestat, a s ohledem na neukončený duševní vývoj mladistvých má právě prevence v boji proti růstu kriminality své nezastupitelné místo. Počátek prevence kriminálních projevů mládeže musí být dán podle mého názoru již ve vzdělávacím systému, který by měl poskytovat výuku předmětů zaměřených na etiku a pravidla chování ve společnosti, vést mladého jedince k zdravému životnímu stylu či vytvářet podmínky pro smysluplné využití volného času.

¹³⁹ Srov. VĚČERKA, Kazimír a kol. *Ohrožená mládež mezi prevencí a represí*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011, 186 s.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo právně analyzovat a zhodnotit platnou právní úpravu trestní odpovědnosti mladistvých v České republice.

Trestní odpovědnost mladistvých je upravena zákonem č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů. Česká republika se přijetím tohoto zákona zařadila mezi zahraniční právní systémy, které stejně jako doporučení Rady Evropy jednoznačně upřednostňují oddělenou samostatnou právní úpravu soudnictví nad mládeží.

V diplomové práci se nejdříve věnuji prvorepublikovému zákonu č. 48/1931 Sb. z. a n. o trestním soudnictví nad mládeží, který se stal významným inspiračním zdrojem pro současný platný zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů. Přijetí ZSM bylo pozitivním krokem, kterým vyvrcholila snaha o odstranění nedostatků předchozí právní úpravy, a to zejména toho, že nebylo dostatečně upraveno zacházení s osobami mladšími 15 let, které se dopustily činu jinak trestného, nedodržovala se zásada o pomocné úloze trestní represe a škála zákonných opatření byla příliš úzká.

Cílem zákona bylo jednoznačně posílit výchovný účel sankcionování mladistvých oproti pouhému uložení trestu jako odplaty za trestný čin. S ohledem na neukončený duševní a sociální vývoj mladistvých, lze tento postoj hodnotit pouze kladně, neboť u dospívajících jedinců, kteří procházejí významnou socializační fází v životě, je mnohem větší šance na nápravu, aby vedli řádný život, než je tomu u dospělých pachatelů.

Stěžejní částí mé práce bylo rozebrat jednotlivé podmínky, za kterých je mladistvý trestně odpovědný a upozornit na hlavní specifika, která odlišují trestní odpovědnost mladistvých od trestní odpovědnosti dospělých osob. Základem trestní odpovědnosti mladistvých je spáchání provinění. Vedle provinění musí být splněna podmínka stanoveného věku, přičetnosti a dostatečné rozumové a mravní vyspělosti.

Pokusila jsem se nastínit důvody odborné veřejnosti pro a proti snížení dolní hranice trestní odpovědnosti a sama jsem dospěla k závěru, že bych navrhovala de lege ferenda snížení hranice trestní odpovědnosti na 13 let, a to pouze u taxativně vymezených nejzávažnějších trestných činů. Své stanovisko odůvodňuji zejména tím, že ZSM podle mého názoru nenabízí prostředky, které jsou nutné k ochraně společnosti před takto nebezpečnými „dětskými“ pachateli.

Definovala jsem koncepci relativní neboli podmíněné trestní odpovědnosti mladistvých s poukazem, že dle mého názoru je pojem rozumové a mravní vyspělosti nedostatečně vymezen a de lege ferenda navrhuji, aby zákonodárce přijal definici novou či jednoznačněji vymezil kritéria, podle kterých by bylo možné rozumovou a mravní vyspělost posuzovat.

V diplomové práci jsem se dále věnovala možnostem reakce na spáchané činy jinak trestné trestně neodpovědnými mladistvými a důvodům zániku trestní odpovědnosti mladistvých pachatelů.

Provedla jsem komparaci české právní úpravy trestní odpovědnosti mladistvých s rakouskou právní úpravou, která se stala významnou předlohou pro náš zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Pokusila jsem se poukázat jak na shodné prvky, tak hlavní rozdíly obou úprav.

V neposlední řadě se věnuji kriminalitě mládeže, jejím hlavním příčinám a typické trestné činnosti spáchané mladistvými.

V závěru diplomové práce se zmiňuji o významu prevence, která má v boji proti kriminalitě své klíčové místo.

Seznam použitých zdrojů

Knižní publikace

MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Sociálně patologické jevy u mládeže a návrh opatření k omezení jejich vzniku*. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1997. 33 s.

NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef a kol. *Kriminologie*. 2. Vydání. Praha: ASPI Publishing, 2004. 452 s.

KUCHTA, Josef, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck. 2005. 568 s.

ZEZULOVÁ, Jana. *Trestní zákonodárství nad mládeží*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 1997. 234 s.

ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kol. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2011. 988 s.

MIRIČKA, August., SCHOLZ, Otto. *O trestním soudnictví nad mládeží*. Praha: Československý kompas, 1932. 307 s.

SCHELLE, Karel a kol. *Základy práva*. 1. vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2004. 714 s.

KRATOCHVÍL, Vladimír a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. 921 s.

ŠČERBA, Filip. *Výběrová bibliografie článků z trestního práva 1997-2005*. 1. vydání, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. 184 s.

BOGUSZAK, Jiří, ČAPEK, Jiří. *Teorie práva*. 1. vydání. Praha: CODEX Bohemia, 1997. 257 s.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vydání 1. Praha: Portál, 2000. 528 s.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I*. 1. Vydání. Praha: Karolinum, 2005. 467 s.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 3. vydání, Praha: Leges, 2012. 1280 s.

JELÍNEK, Jiří, HERCZEG, Jiří. *Komentář k zákonu o trestní odpovědnosti právnických osob*. 1. vydání. Praha: Leges, 2012. 208 s.

SOLNAŘ, Vladimír a kol. *Základy trestní odpovědnosti*. 2. vydání. Praha: Orac, 2003. 455 s.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Leges, 2010. 912 s.

MATOUŠEK, Oldřich, MATOUŠKOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. 3. vydání. Praha: Portál, 2011. 344 s.

NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef a kol. *Kriminologie*. 3. vydání. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2008. 528 s.

VĚČERKA, Kazimír, a kol. *Ohrožená mládež mezi prevencí a represí*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2011. 186 s.

Odborné časopisy

JELÍNEK, Jiří. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže a základní zásady trestního řízení. *Kriminalistika*, 2003, roč. 36, č. 4, s. 251 – 263.

KRATOCHVÍL, Vladimír. Cesty individualizace trestní odpovědnosti, či konstatování trestní neodpovědnosti: hmotně právní nebo procesně právní problém? *Právní obzor*, 2005, roč. 88, č. 1, s. 13 – 31.

ŠÁMAL, Pavel. K povaze provinění a účinné lítosti u mladistvého. *Právní rozhledy*, 2004, roč. 12, č. 24, s. 887 – 894.

KUCHTA, Josef a kol. Z praktické části výzkumu „Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže.“ *Státní zastupitelství*, 2011, roč. 9, č. 1-2, s. 3 – 50.

ZEZULOVÁ, Jana. Koncepce trestní odpovědnosti mladistvých. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2001, roč. 9, č. 2, s. 168 – 171.

ŠÁMAL, Pavel. K podmíněné či relativní trestní odpovědnosti mladistvého. *Právní rozhledy*, 2004, roč. 12, č. 2, s. 47 – 50

ŘÍHA, Jiří. Ještě k nepřičetnosti podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Trestněprávní revue*, 2006, roč. 5, č. 10, s. 293 – 299.

HORKÁ, Kateřina. Hranice trestní odpovědnosti mladistvých ve vybraných evropských zemích. *Státní zastupitelství*, 2008, roč. 5, s. 36 – 43.

VÁLKOVÁ, Helena, HULMÁKOVÁ, Jana. (Ne)odpovědnost mladistvého podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže de lege lata i de lege ferenda. *Státní zastupitelství*, 2007, roč. 4, č. 5, s. 39 – 51.

MAREŠOVÁ, Alena. K diskuzi o snížení hranice trestní odpovědnosti v ČR a uplatňování alternativních trestů a opatření u delikventních dětí a mladistvých. *Trestní právo*, 1997, roč. 2, č. 1, s. 12 – 17.

MATIAŠKO, Maroš. K otázce věkové hranice trestní odpovědnosti. Realita a mystifikace. *Trestněprávní revue*, 2008, roč. 7, č. 7, s. 214 – 221.

JELÍNEK, Jiří. K trestní odpovědnosti mladistvých. *Kriminalistika*, 2005, roč. 38, č. 2, s. 125 – 131.

MUSIL, Jan. Trestní odpovědnost jako prostředek ultima ratio. *Kriminalistika*. 2012, roč. 45, č. 3, s. 161 – 173.

HORKÁ, Kateřina. Trestní právo nad mládeží v Rakousku. *Státní zastupitelství*. 2007, roč. 5, č. 5, s. 47 – 51.

ŠTEFÁNIK, Ondrej. Účinnost ve smyslu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. *Státní zastupitelství*, 2011, č. 1-2, s. 58 – 62.

CHROMÝ, Jakub. Cyberbullying – nový fenomén delikvence mládeže. *Státní zastupitelství*, 2008, roč. 6, č. 7-8, s. 35 – 43.

Sborníky příspěvků a dokumentů

KARABEC, Zdeněk. Koncept restorativní justice. In KARABEC, Zdeněk (ed). *Restorativní justice*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 5 – 20.

VÁLKOVÁ, Helena, ŠÁMAL, Pavel, SOTOLÁŘ, Alexander. Restorativní justice a česká reforma trestního práva mládeže. In KARABEC, Zdeněk, (ed). *Restorativní justice*. Praha : Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 21 – 40.

HAMILTON, Carolyn, HARVEY, Rachel. Role statistiky a veřejného mínění v procesu implementace mezinárodních standardů soudnictví ve věcech mládeže - Případová studie 2: Bulger a Velká Británie: reakce médií, veřejnosti a vlády. In *Kriminalita a trestní justice*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2007, s. 129 – 138.

Právní předpisy

Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 48/1931 Sb. z. a n. o trestním soudnictví nad mládeží

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon, s účinností do 1. 1. 1962

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákona č. 109/ 2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Jugendgerichtsgesetz BGBl. Nr. 599/1988 (rakouský zákon o soudnictví nad mládeží)

Strafgesetzbuch BGBl. Nr. 60/1974 (rakouský trestní zákoník)

Důvodová zpráva k návrhu zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Dostupné na <http://194.213.41.20/justice/ms.nsf/Dokumenty/036322D5DE73BDCBC1256A2A003C855A>

Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Dostupné na http://svobodas.cz/data/zakony/trestni_zakonik_a_duvodova_zprava.pdf

Judikatura

Usnesení Nejvyšší soudu ze dne 27.9. 2006, sp. zn. 8 Tdo 1069/2006

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 1. 2004, sp. zn. 3 Tdo 1417/2003

Rozhodnutí č. 24/1976 Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS

Rozhodnutí č. 17/1979 Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS

Rozhodnutí č. 11/1980 Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS

Rozhodnutí č. 40/1952 Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS

Rozhodnutí č. 35/2001 Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek NS

Internetové zdroje

<<http://www.ok.cz/iksp/>>.

<<http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>>.

<<http://portal.gov.cz/portal/obcan/>>.

<<http://portal.justice.cz/Justice2/Uvod/uvod.aspx>>.

<<http://www.mvcr.cz/>>.

Anotace/Abstract

Diplomová práce s názvem „Trestní odpovědnost mladistvých“ je rozdělena do sedmi hlavních kapitol. V úvodní kapitole se věnuji stručnému historickému vývoji trestního zákonodárství nad mládeží na našem území, a to konkrétně od přelomového roku 1931, ve kterém byl přijat první samostatný zákon upravující problematiku trestní odpovědnosti mladistvých na našem území.

V druhé kapitole jsem objasnila důvody pro přijetí zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, kterým bylo obnoveno samostatné trestní právo mládeže a specializovaný systém justice v České republice po více než padesáti letech. Zároveň jsem vymezila účel tohoto zákona a jeho základní pojmy.

Stěžejními kapitoly jsou kapitola třetí s názvem „Právní úprava trestní odpovědnosti mladistvých v České republice – de lege lata a kapitola čtvrtá, která nese název „Zánik trestní odpovědnosti“. V první ze dvou jmenovaných kapitol jsem vymezila podmínky, za kterých je mladistvá osoba trestně odpovědná, pokusila jsem se mimo jiné shrnout hlavní důvody pro a proti snížení dolní věkové hranice trestní odpovědnosti a analyzovat koncept relativní neboli podmíněné trestní odpovědnosti mladistvých. V kapitole následující jsem se věnovala účinné lítosti a promlčení trestního stíhání, jakožto důvody zániku trestní odpovědnosti

Obsahovou náplní páté kapitoly je „Trestní zákonodárství v zemích Evropy“, kde jsem se zaměřila především na komparaci české a rakouské právní úpravy trestní odpovědnosti mladistvých.

V předposlední kapitole se věnuji kriminalitě mládeže, kde vymezuji hlavní vnější rizikové faktory, které negativním způsobem ovlivňují dospívající jedince a uvádím typickou trestnou činnost mladistvých.

Zhodnocení platné právní úpravy trestní odpovědnosti mladistvých v České republice a návrhy de lege ferenda přináší kapitola závěrečná.

The thesis titled "The criminal responsibility of young offenders" is divided into seven main chapters. In the first chapter I am concerned with brief historical progress of the criminal law of the youth in our country, specifically from the 1931. In this year the first separate act of juvenile criminal responsibility was adopted in our country.

In the second chapter, I explained reasons for the adoption of Act No. 218/2003 Coll., on Juvenile Criminal Justice. The separate criminal law and specialized youth

justice system in the Czech Republic was restored by this Act after more than fifty years. I also define the purpose of this Act and its basic terms.

There are main chapters the third one titled "Legislation of juvenile criminal responsibility in the Czech Republic - de lege lata" and the fourth one, which is titled "Extinction of criminal liability." In the first of two of these chapters, I defined conditions under which a young person is criminally responsible, I tried to besides other things summarize main reasons for and against lowering the age of criminal responsibility and analyze the concept of relative juvenile criminal responsibility. In the following chapter I am concerned with active repentance and limitation of criminal prosecution, as reasons for extinction of criminal liability.

The content of the fifth chapter is "Criminal law in countries of Europe," where I focused mainly on the comparison of Czech and Austrian legislation juvenile criminal liability.

In the penultimate charter I engaged juvenile delinquency, I defined the main external risk factors that negatively affect adolescents and I mentioned the typical juvenile delinquency.

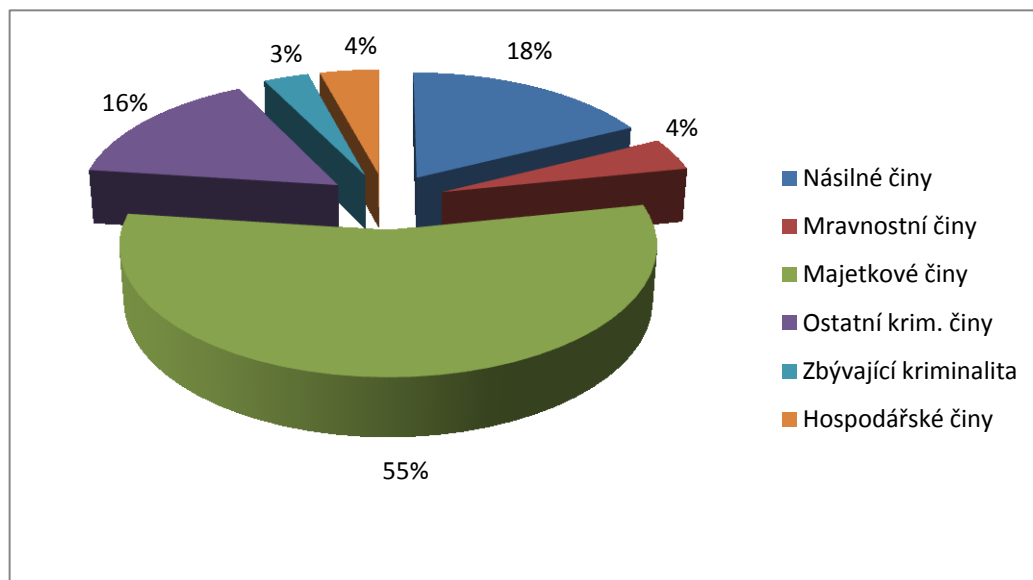
The final charter brings assessment of current legislation juvenile criminal responsibility in the Czech Republic and proposals de lege ferenda.

Klíčová slova/Keywords

Trestní odpovědnost mladistvých, mládež, mladiství, dítě mladší patnácti let, restorativní justice provinění, opatření, hranice trestní odpovědnosti, relativní trestní odpovědnost, příčetnost, duševní porucha, zánik trestní odpovědnosti, účinná lítost, promlčení, kriminalita mládeže

Criminal responsibility of juveniles, juvenile, young offenders, child under the age of fifteen years, restorative justice, offense, minimum age of criminal responsibility, the relative criminal responsibility, sanity, mental disorder, extinction of criminal liability, active repentance, limitation, juvenile delinquency

Přílohy

Struktura spáchaných provinění za rok 2012